

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra filosofie a religionistiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Odpuštění, přehlížené etické téma?

Vedoucí práce: PhDr. Vojtěch Šimek, Th.D.

Autor práce: Bc. Marie Hejná

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: 2. ročník kombinovaného studia

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval(a) pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

27. března 2021

Bc. Marie Hejná

Poděkování

Děkuji mému vedoucímu diplomové práce PhDr. Vojtěchu Šimkovi, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

ÚVOD	4
1. VINA JAKO POJEM, KTERÝ PŘEDCHÁZÍ ODPUŠTĚNÍ	8
1.1. Základní druhy viny	10
1.2. Důsledky viny	11
1.3. Svědomí	12
1.4. Odpovědnost za vinu	14
1.5. Trest, který kompenzuje způsobenou vinu	16
1.6. Význam solidarity s trestanými viníky	17
1.7. Lítost	19
1.8. Očista viny	20
1.9. Svátost smíření jako forma očisty	22
1.10. Modlitba hříšníků za odpuštění viny	23
2. SMÍŘENÍ JAKO CÍL ODPUŠTĚNÍ	24
2.1. Odpuštění	25
2.2. Křivda v souvislosti s odpouštěním	26
2.3. Pokání	28
2.4. Spása	29
2.5. Smíření	30
3. FILOSOFICKÝ POHLED NA TÉMA ODPUŠTĚNÍ	32
3.1. Odpuštění - pokus o stručný systematický pohled	33
3.1.1. Odpuštění jako reakce na vinu	33
3.1.2. Jevy příbuzné odpuštění	33
3.1.2.1. Ospravedlnění	33
3.1.2.2. Omluva	34
3.1.2.3. Milosrdenství	34
3.1.2.4. Usmíření	34
3.1.3. Teorie odpuštění	35
3.1.3.1. Emoční přístup v odpouštění	35
3.1.3.2. Přístup potrestání - shovívavost	36

3.1.4. Sebeodpuštění	36
3.1.5. Božské odpuštění	36
3.1.6. Odpuštění jako ctnost	36
3.2. Pohled na odpuštění u Roberta Spaemanna	37
3.3. Slib a odpuštění	41
3.4. Shrnutí filosofického pohledu na téma odpuštění	42
4. ODPUŠTĚNÍ Z POHLEDU TEOLOGIE	43
4.1. Odpuštění v Bibli	44
4.2. Odpuštění v katolickém křesťanství	45
4.3. Křesťanský pohled na problematiku viny a odpuštění z historického hlediska	47
4.4. Závěrečné shrnutí teologického pohledu na téma odpuštění	50
5. PSYCHOLOGICKÝ POHLED NA ODPUŠTĚNÍ	51
5.1. Modely odpuštění	51
5.2. Falešné odpouštění	52
5.3. Cesta k odpuštění	53
5.4. Závěrečné shrnutí psychologického pohledu na odpuštění	53
6. ODPUŠTĚNÍ JAKO KLÍČOVÝ PRVEK V SOCIÁLNÍ PRÁCI	54
6.1. Sociální práce	55
6.2. Některé cílové skupiny sociální práce v oblasti odpouštění	56
6.2.1. Odpouštění mezi partnery	56
6.2.2. Děti a mladí lidé v souvislosti s odpuštěním	58
6.2.3. Lidé v terminální fázi života	59
6.2.3.1. Pomoc nemocničního kaplana při odpouštění lidem v terminální fázi života	61
6.3. Sociální práce a odpuštění v závislosti na etice	64
6.4. Souvislosti sociální práce a odpuštění	67
7. ZÁVĚREČNÉ SHRUTÍ A VLASTNÍ ARGUMENTACE	69
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	78

Úvod

Cílem mé diplomové práce je pokusit se ukázat hlavní souvislosti mezi etikou a sociální prací s ohledem na téma odpuštění, přičemž o odpuštění budu pojednávat primárně teologicky, částečně filosoficky a okrajově se téma pokusím také nastínit z pohledu psychologie. Snahou bude poukázat na to, jak důležité je odpuštění pro všechny lidské bytosti a pro jejich vnitřní štěstí. Cíle dosáhnu pomocí dostupné literatury a použiji získané informace tak, aby ukázaly, jak na toto téma nahlíží všechny již zmíněné obory. Budu vycházet i z vlastních zkušeností z praxe sociální pracovnice, pracuji jako pečovatelka v domově pro seniory.

Zmíním skupinu lidí, kteří jsou již v terminální fázi života. Pro ně je téma odpuštění mnohem bližším a akutnějším tématem než pro jiné sociální skupiny. Při své práci se s umírajícími lidmi často setkávám. Zde vidím, jak je pro ně potřebné procesem odpuštění projít. Je to důležité nejen pro umírající lidi, kteří za každých okolností chtějí odejít v pokoji a míru, ale i pro pozůstalé, kteří už nikdy nebudou mít v našem pozemském životě možnost říci to rozhodující „promiň“, či „odpouštím ti“, a tíží je to v hloubi duše po celý zbytek života.

Téma odpuštění jsem si vybrala i z důvodu, že jsem věřící a v křesťanství je tento pojem velice používaný a cenný. V Bibli je toto téma často zmiňované. Sám Ježíš Kristus poukazoval na jeho důležitost, a šel nám příkladem, když pro nás zemřel na kříži, aby vykoupil ostatní lidi a tím i celý svět ze všech hříchů. Nakonec odpustil i lidem, kteří ho odsoudili ke smrti. Odpouštěl ostatně všem svým nepřátelům věci, které si sami nedokážeme představit, že bychom dokázali v sobě zpracovat, a naučit se žít s pokojným pocitem, s mírem a láskou v srdci. Měl by být hlavním vzorem pro naše jednání, a podle toho by se měl odvíjet celý náš život.

Setkala jsem se s mnoha životními příběhy, kde hrálo právě odpuštění velikou roli. Právě na nich je velmi dobře vidět, jak individuálně je odpuštění pojímáno a ne každý je ho vlastní vůlí schopen. Toto téma mě fascinuje, a ráda bych se o něm dozvěděla více i pro lidi ve svém okolí, neboť v osobním životě je prospěšné umět ovládat vlastní psychiku a její naladění, dokázat se oprostít od svých vlastních křivd a pochybení ze strany našich blízkých osob. Přestože se může jednat o maličkosti, ty se v nás ukládají, až nevědomě mnohdy změním na druhého názor, čemuž bychom se měli učit zamezit, a dokázat se přes

to přenést. Je však jisté, že s určitými obecnými vědomostmi a znalostí sebe sama to každý z nás může zvládnout, a smířit se jak sami se sebou, tak s našimi milovanými.

V mé práci bude klíčovým autorem z oblasti filosofie R. Spaemann, z jehož knihy „Štěstí a vůle k dobru“ jsem čerpala, neboť jsem ji dostala k Vánocům od mého otce, který má filosofii moc rád, a zajímá se o ni.

Z pohledu autora je odpuštění velice specifické, zajímá se o něj především z hlediska oblasti vztahů mezi lidmi, kteří jsou jakýmsi prostředníky smíření. Zakomponoval do své teorie i teologické hledisko, neboť Bůh ani pro něj není cizí, proto do mého teologického kontextu zapadá.

K otázce viny jsem použila zdroj od německého autora Karla Jasperse, což zdůvodním blíže v kapitole o vině, kterou také začínám, neboť předchází celému procesu odpuštění, a bez ní by nemohlo milosrdenství vzniknout. Nebylo by z čeho.

Další významnou literaturou, z níž budu čerpat budou Bible a Katechismus katolické církve, které jsou pro křesťany primárními dokumenty.

Z oblasti etiky zmíním A. Anzenbachera a J. Jankovského. Důležitým zdrojem pro moji diplomovou práci byla přednáška profesora T. Machuly, který se etickými otázkami též zabývá.

1. Vina jako pojem, který předchází odpuštění

Problémem viny začínám proto, že předchází tomu, aby vůbec mohlo vzniknout odpuštění. Bez zkušenosti se špatným jednáním a se zlem, které vinu provází, bychom nikdy nezakusili krásu milosrdenství a možnost ukázat ostatním dobro, kterého jsme my, jako lidské bytosti schopni, a které vede k odpuštění lidem, kteří nám ublížili, a nyní se trápí, litují. My jsme v ohledu odpuštění těmi, kteří je dokáží od pocitů viny osvobodit, neboť negativní emoce jsou velice skličující.

Z hlediska naší vlastní viny se učíme, a na základě toho rozhodujeme, jací jsme, a jací být skutečně nechceme. Pokud je totiž naším zaviněním ublíženo druhým lidem, pociťujeme zároveň, že jsme se zachovali špatně, což provází negativní emoce. Ty jsou ukazatelem, že se naším zaviněním stalo něco, co se stát nemělo.

Důležité je vyzdvihnout i to, že svět bez viny neexistuje, byl by naprosto dokonalým místem pro život, kde by nedocházelo k žádným zásadním rozporům a vládl by zde naprostý soulad. Otázkou je však, jestli bychom byli šťastnějšími lidmi, protože bychom zároveň nezakusili nikdy od druhých lidí krásu milosrdenství a lidskou benevolentnost.

Jsou lidé, kteří jsou k nám přívětiví, dokud jsou s námi spokojení. Když se však něco pokazí, a my zklameme, opustí nás. V tomto ohledu je vina nejen negativním aspektem života, ale zároveň i pozitivním ve smyslu ukazatele. Je něčím, co nám může otevřít pohled na to, komu na nás doopravdy záleží tak moc, že nás neopustí, když se stane něco zlého, co naruší náš vztah.

Vina je zde přítomna již od počátku světa, kdy se Adam a Eva dopustili prvotního hříchu, a to tím, že zradili samotného Stvořitele. V následujícím odstavci uvedu část z Bible, kde je tento hřích zmíněný.

„Člověk podlehne svůdci a chce být roven Bohu. Poznává však jen svou bídu. Nejzchytralejší ze vsí polní zvěře, kterou Hospodin Bůh učinil, byl had. Řekl ženě: „Jakže, Bůh vám zakázal jíst ze všech stromů na zahradě?“ Žena hadovi odvětila: „Plody ze stromů v zahradě jíst smíme. Jen o plodech ze stromu, který je uprostřed zahrady, Bůh řekl: „Nejezte z něho, ani se ho nedotkněte, abyste nezemřeli“. Had ženu ujišťoval: „Nikoli, nepropadnete smrti. Bůh však ví, že v den, kdy z něho pojíte, otevřou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé.“ Žena viděla, že je to strom s plody dobrými k jídlu, lákavý pro oči, strom slibující vševědounost. Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži,

který byl s ní, a on též jedl. Oběma se otevřely oči: poznali, že jsou nazi. Spletli tedy fíkové listy a přepásali se jimi.“ (Gn 3, 1-7)

Toto tvrzení o existenci hříchu již od počátku světa ostatně uvádí i Katechismus katolické církve.

„V dějinách člověka je přítomen hřích: bylo by marné snažit se to popírat nebo dávat této temné skutečnosti jiná jména.“¹

Vina je typicky lidská zkušenost, kterou chová každý hluboko ve své nevědomé mysli. Cítí stud za to, že se odtrhnul od Boha skrz prvotní hřích člověka. Vinu člověk pocítuje, pokud udělal něco špatného, zatímco hanba člověku říká, že je špatný ve svém nitru.²

I sv. Augustin se nepřímou vyjadřuje k pojmu viny. Ve své práci jej zmíním, neboť se stal ve své době biskupem, který měl ukazovat směr svým současníkům a je považován za jednoho z otců filosofického, teologického i duchovního vidění církve.³

„Mladí muži, jsou-li osamoceni, se ani příliš nesmějí, ani nevychloubají. Když jsou ale pohromadě, začnou něco pro zábavu, ale skončí to něčím krutým, rvavým a ničemným. Bojí se odlišovat, bojí se postavit partě, aby je neměla za zbabělce. Stydí se, že nejsou drzí! Jaká zvrácenost lidské povahy, že Boží dary přátelství a kamarádství mohou být tak převráceny-i co je v podstatě dobré, nás může svést ke hříchu.“

„Je jistě možné žádat dary od Pána, ne však žádat si samotného Pána-to se může jevit tak, že dar je důležitější než jeho dárce!“

„Příliš pozdě jsem tě začal milovat, Kráso tak věčná, a přesto stále nová! Příliš pozdě jsem tě začal milovat! A najednou vidím, že už dávno jsi u mne a já, který sám sebe neznám, jsem tě hledal jinde.“⁴

Také zmíním filosofické hledisko Karla Jasperse, který ve své knize Otázka viny pojednává o problematice viny specificky tím, že jde o německého filosofa, který se

1 Katechismus katolické církve, Praha: Zvon 1995, 386, ISBN.:80-7113-132-6.

2 TIPPING, C., C., *Radikální odpuštění*, Praha: 2006, s. 82, ISBN.: 83-87025-51-8.

3 CHLUMSKÝ, J., Augustinus, ep. Hipponen. et doctor Eccl dostupné na: <http://catholica.cz/?id=3808>.

4 *Moudrost svatého Augustina*, Uspořádal a úvod napsal David Winter, Karmelitánské nakladatelství kostelní Vydří 1998, s. 40-42, ISBN.: 80-7192-321-4.

vyrovnává s poválečnou „náladou“ ve společnosti, v rámci národa, který rozpoutal 2. světovou válku.

Uvedeného autora jsem zvolila, neboť právě dějinná událost z druhé světové války je jedním z příkladů, kdy by mnoho lidí mohlo říci, že jde o neodpuštělné zlo, o vinu, která je tak velká, že zde není vhodné jakékoliv smilování s lidmi, kteří jsou zodpovědní za smrt mnoha nevinných jedinců. Jde o velikou kapitolu v tématu o odpuštění, od jejího rozboru však bude v této práci upuštěno.

Zmíním i důsledky viny, odpovědnost za vinu, trest a s ním spjatá cesta k jejímu očištění, která je zaměřená především na teologické hledisko, a poté lítost, která po vině zákonitě přichází.

Z teologického hlediska je vina proviněním proti rozumu, pravdě a správnému svědomí. Jde o jednání, které je přestupkem proti lásce k Bohu a bližnímu. Zraňuje lidskou přirozenost a solidaritu. Jde o urážku Boha.⁵

1.1. Základní druhy viny

Karl Jaspers rozlišuje čtyři pojmy viny: kriminální, politickou, morální a metafyzickou. V mé práci se budu zabývat pouze dvěma, a to morálním a metafyzickým, neboť jde o eticky konstruovanou práci, konkrétně se nyní zaměřím na to, kdo za ně nese odpovědnost.⁶

Morální vina

Jsme odpovědní za všechny činy, které vykonáváme. Nesmíme se řídit větou „Rozkaz je rozkaz“, přestože platí polehčující okolnosti, například pokud je situace pro nás nějakým způsobem nebezpečná. Takový čin je podřízen morálním kritériím.

To hlavní, co je pro nás rozhodující, je svědomí a komunikace s bližními. Z morálních prohřešků teprve zločiny vyrůstají. Tyto nenápadné činy umožňují velké zlo a účastní se dění. Patří sem i ponětí významu moci, prostřednictvím které všichni žijeme,

⁵Katechismus katolické církve, 1440

⁶JASPERS, K., *Otázka viny*, Příspěvek k německé otázce, Praha: Academia, 2019, s. 29-30, 32, ISBN: 978-80-200-2988-1.

a do které jsme osudem vtáhnutí. Jde o nevyhnutelnou vinu. Naší morální vinou se stává i to, pokud zanedbáme spolupráci na mocenských poměrech.⁷

Metafyzická vina

Každý z nás je ze solidarity odpovědný na nespravedlnost, která světem panuje, a zvláště za zločiny, kterých je vědomě účasten, neboť neučinil všechno proto, aby jim zabránil. Jsme odpovědní například za to, že jsme byli svědkem vraždy, které jsme nezabránili nasazením vlastního života. Jde o nesmazatelnou vinu. Dospíváme ve chvíli, kdy jsme donuceni volit. Nejde však pouze o lidský závazek, největší instancí je Bůh. Pokud bychom se od této viny oprostili, všechny ostatní by byly bezpředmětné, byli bychom anděly.⁸

1.2. Důsledky viny

Každá vina má i své důsledky, málokdo dokáže tyto důsledky brát v potaz ještě před tím, než něco vykoná. Co se skutečně stalo, pochopí až ve chvíli, kdy se vyskytnou první viditelné důsledky, v tu chvíli si uvědomí, že udělal chybu, a často by rád vrátil čas a jednal jinak, přestože mnohdy zatím ještě nelituje.

Důsledek je něco, co je viditelnou stopou viny. Uvědomit si, jaké jsou důsledky činu, který lidé provedli je něco, co předchází možnosti, aby člověk dokázal přijmout odpovědnost za své činy.

V následujícím textu se zaměřím na literaturu zabývající se otázkou viny a jejich důsledků především z teologického hlediska.

Na svoji vinu vnitřně nahlížím, proto má i povahu lidského vědomí. Její důsledky mohou být buď to, že *přichází trest* a soudce musí zločince uznat v tomto případě vinným. Z politické viny se zločinci *zodpovídají* a musí své chyby napravovat. Morální vinou roste i náhled a *pokání*. Jde o vnitřní proces. Z metafyzické viny se stává *proměna vlastního vědomí před Bohem*. To může vést ke zničení pýchy a počátku nového života, vědomí viny je však nesmazatelné. Svévole je nemožná.⁹

⁷Tamtéž, s. 29-30, 32.

⁸Tamtéž, s. 29-32.

⁹Tamtéž, s. 35-36.

Problémem, který nastává, je, že svojí vinou zůstáváme stále pod ideály ctnostného života a dokonalostí. Pouze z morality totiž dobro a spravedlnost nemohou vzniknout.

Špatné jednání porušuje převážně samotného jednatelého, neboť zlo odstraňuje osobní harmonii. Proto se poté prohlubuje protiklad mezi rozumem a náklonností.¹⁰

Dle knihy G. Gilberta je důležité nejprve určit odpovědnost za čin a poté zvážit polehčující okolnosti. Vězení by mělo člověka přivést k vědomí toho, co provedl. Po propuštění je potřeba začlenit viníka zpět do společnosti. Za jeho činy se může skrývat bída a utrpení, daný jedinec mohl mít například špatné dětství. Pouze za předpokladu milujících rodičů se člověk může dostat na cestu lásky.

Když člověk chybje v lidském světě, riskuje vězení. Ani těmto lidem však nelze upírat lidská práva. Spravedlnost neexistuje bez lásky. Samotný trest proto škodí. Žádný právní systém odpuštění neřeší. Proto je potřeba, aby do vězení lásku přinášela církev, křesťané.

Všichni z nás jsme schopni dopustit se velkého zla, například v důsledku kriminálního jednání druhých lidí. Jedině pokud si to lidé uvědomí, mohou překonávat strašné činy. Vůči zločinci můžou ostatní cítit nevyslovitelnou nenávist, například rodiče znásilněné a zavražděné holčičky. Na zemi neexistují nestvůry, ale lidé, kteří konali nestvůrné činy.¹¹

1.3. Svědomí

Pojem svědomí není pojmem, který bychom mohli vnímat svými smysly, a tudíž je na něj nahlíženo především z hlediska takových vědních oborů, jako je teologie, etika, či filosofie, neboť jde o neviditelnou složku lidského života. Není totiž materiální složkou lidského těla, a pohybuje se již v duchovní rovině.

Jsou lidé, kteří jsou schopni o někom prohlásit, že nemá žádné svědomí. To však není pravdou, neboť svědomí má každý z nás, a není žádným způsobem odcizitelné. Člověk o něj nemůže v žádném případě přijít, či se ho vzdát.

I při zlém činu, kterého jsou někteří lidé schopni, se svědomí dříve či později ozve.

10 ANZENBACHER, A., *Úvod do etiky*, Academia, s. 158, ISBN.: 80-200-0917-5.

11 GILBERT, G., *Odpuštění*, Praha: Portál, 2020, s. 11-15, ISBN: 978-8-262-1584-4.

V následující části se pokusím o bližší náhled na pojem svědomí skrze vybrané autory.

Právě svědomí je podstatnou složkou mravnosti. Jde o fenomén lidského vědomí, které se stalo komplexní záležitostí, neboť se táže po smyslu věcí. Nejde proto pouze o psychickou složku. Dává člověku možnost hodnotit své jednání.

Dnes se u pojmu svědomí respektuje lidská realita a svoboda, což jsou závazné normy. Ve svědomí se setkává člověk s Bohem. Kladen je zde i důraz na racionalitu.

Současná filosofická antropologie klade důraz na odpovědnost člověka, kdy svědomí je funkcí osobnosti.

V psychologii je vnímáno svědomí jako skupina norem, se kterými se člověk identifikuje.¹²

Pokud člověk vnímá odpovědnost sám za sebe, pojí se s tím i zralost svědomí, které je nezbytné k vnitřnímu uzdravení. Někdy člověk žije ve vleklém pocitu viny, a to mu nedovoluje vyslovit všechno, co mu ublížilo. Bojí se, že jeho vyprávění by mohlo vyznít pro ostatní jako nedostatek lásky či jako pomlouvání viníka.

Dlouhotrvající křivda mrzačí lidské svědomí. Znejistí ho a vyvolá úzkostlivost. Záleží na svobodě člověka, neboť pokud se nesnaží v křivdou vyrovnat, změní se jeho svědomí v necitelné. Takový člověk se poté zatvrdí. Zralé svědomí je bdělé a poctivé, což je podmínkou odpuštění.

Často předstíráme, neboť se bojíme pravdy. Zápasit s ublížením znamená neustále se trápit a ponižovat.¹³

Svědomí rozlišujeme před činem a po činu. Mravní kvalita je určována před jednáním, kdy rozhoduje svědomí, které předchází činu. Následné svědomí má dvojí funkci:

- 1) Dobré jednání ospravedlňuje jednajícího
- 2) Špatné jednání vytýká jednání jednajícího.

12 JANKOVSKÝ, J., *Etika pro pomáhající profese*, s. 30-32.

13 AUGUSTIN, J., *Křivda odpuštění smíření*, Karmelitánské nakladatelství s.r.o. Kostelní Vydří 2000, s. 49-50, ISBN.: 80-7192-406-7.

Po jednání se člověk dostává do styku s mravní kvalitou vykonaného jednání a poukazuje na souvislost s odpovědností.

Ve svědomí se poté projevuje dualita člověka, který stojí sám před sebou.¹⁴

1.4. Odpovědnost za vinu

Pokud již k vině došlo, není možné vrátit čas a nechat vinu zmizet, zapomenout na ni a žít jako dříve, především pokud jde o těžký hřích, který zároveň podstatně ovlivnil životy i ostatním lidem.

Je proto důležité, aby si člověk své chyby uvědomil, a především nesl odpovědnost za činy, které tím způsobil. Toto uvědomění je totiž jedinou cestou ke znovunalezení vnitřního klidu a vyrovnanosti, tím pádem i ke štěstí, které viník mohl ztratit a zdá se mu to nenávratné.

Nést odpovědnost za své činy je jediným aspektem k tomu, aby člověk, který spáchal hrůzné věci, odpustil i sobě samému za to, co provedl, a naučil se mít znovu rád, či si sám sebe opět začít vážit. Jde o jedinou cestu ke smíření se s tím, co již nelze změnit.

V následujících odstavcích se budu zabývat otázkou odpovědnosti lidí za vinu. Pokusím se vyložit i problematiku odpovědnosti vůči sobě samému. Budu vycházet z knihy R. Spaemanna „Štěstí a vůle k dobru“.

Na světě je mnoho lidí, kteří si zlé činy, kterých se dopustili, vyčítají a nesou si je ve vlastním svědomí. Jde o věci, které je pronásledují po celý život. Hříšní lidé se mohou začít nenávidět za to, co provedli druhým či sami sobě a co nelze vrátit zpět.

Bůh dal každému z nás svobodné vědomí a možnost se sami rozhodovat, což s sebou nese zároveň již zmiňovaný aspekt nejen odpovědnosti ale také povinnosti.

„Člověka jsi stvořil k svému obrazu a svěřil jsi mu celý svět, aby vládl nade vším tvorstvem a sloužil jedině tobě, svému Stvořiteli“¹⁵

Svoboda je proto jak velkým darem, kterého by si každý měl vážit, neboť není samozřejmostí, ale zároveň i jakýmsi břemenem, které si neseme po celý náš život a musíme se s ním naučit zacházet a pracovat k dobru všech lidí.

14 ANZENBACHER, A., *Úvod do etiky*, s. 82-83.

15 Římský misál, IV. Eucharistická modlitba, in. *Katechismus katolické církve*, Praha: Zvon 1995, s. 106, ISBN.:80-7113-132-6.

„Jen ten, kdo zná Boží plán s člověkem, může pochopit, že hřích je zneužití oné svobody, kterou Bůh dává stvořeným osobám, aby ho mohli milovat, a aby se mohli milovat navzájem.“¹⁶

Odpovědnost za vlastní život je i předpokladem toho, abychom dokázali odpouštět druhým lidem. Ublížený nesmí totiž připustit, aby ho ovládaly nekontrolované impulsy, či nezralé návyky.

Pokud se sobecky poddáme našim pocitům lítosti a hněvu, je to nemravné. Ani zraněný člověk není zbaven oné odpovědnosti za sebe sama. Tato odpovědnost nám velí nám bojovat vnitřně o vítězství ducha nad tělem, dobra nad zlem a mravnosti nad nemravností. Zraňovat druhé je hříchem.

Základem odpovědnosti v životě člověka je naslouchání Bohu a odevzdávání se mu. Každý z nás potřebuje hlubokou zkušenost hříchu a zakoušení Božího milosrdenství, o tom nás přesvědčuje i Duch svatý. Ve střetu se spravedlností se teprve zjevuje nespravedlnost. Za projev milosrdenství se považuje Boží svatost, která odhaluje hřích a ukazuje, jak přejímat odpovědnost za vlastní život, aby byl lepší.¹⁷

Lidé žijí ve světě, kde vládou zákony fyzikální i zákony společnosti, z čehož automaticky plyne i odpovědnost za činy. Každý má totiž lidskou zkušenost. Pokud tedy někomu ublíží, musí nést i důsledky, které z toho plynou. Kdyby neexistovala odpovědnost za vinu, nemělo by odpuštění smysl. Žádné činy by nepřinášely soucit. Čím soucitněji reagují lidé na nespravedlnost, tím více vyvstává ve společnosti snaha o rovnováhu. U soudu by měl každý trvat na spravedlnosti, což je v rukou lidské vyšší moci. Za každé situace je přítomna Božská láska.¹⁸

Odpovědnost je něco, co implikuje odpověď. Veškeré činy jsou ospravedlňovány pouze v případech, kdy jednající podává vysvětlení. To je aspekt odpovědnosti, který obsahuje dvě hlediska, a to:

1) Přesvědčení, že předmětem může být otázka po tom, co je dobré a co zlé. Předpokládáme zde především rozum.

16 Katechismus katolické církve, 387.

17 AUGUSTIN, J., *Křivda odpuštění smíření*, s. 46-47,

18 TIPPING, C., C., *Radikální odpuštění*, s. 59-61.

2) To, co je nemorální, je proti rozumu, nedá se proto ani ospravedlnit, ani zodpovědět.¹⁹

1.5. Trest, který kompenzuje způsobenou vinu

Po převzetí odpovědnosti za vinu by měl viník přijmout i kompenzaci takového činu a tou je trest. V Bibli se píše „*Oko za oko, zub za zub*“ (Ex 21, 24) Tento pohled může být jedním z těch, které jednoznačně ukazují na snahu potrestat viníka stejnou měrou, jakou dokázal on ublížit ostatním lidem. Jedině tím je dle zastánců tohoto radikálního názoru hřích smazán a člověk „vykoupen“.

Co se však stane s například s trestaným dítětem, které zlobilo? Pokud matka přehnaně reaguje na jeho činy, křičí na něj, či ho dokonce bije, zkrátka jedná bez milosti a surově, často ne takovou měrou, jak by si daná situace zasloužila a překročí i hranice již zmiňovaného „*Oko za oko, zub za zub*“, její potomek se naopak citově zatvrdí a jedná proti ostatním stále, často s ještě větší měrou. Má pocit, že ho matka nemiluje, a proto je na něj zlá. Když člověk nabyde dojmu, že je nemilovaný, nedokáže city ani dávat a tím pádem jedná v životě špatně, bylo mu ubližováno, a proto ubližuje.

Uvedu příklad muže, který byl týrán svým otcem, matka zavírala před touto situací oči, a tak prožil velice kruté dětství bez lásky a vyděšený. Za své neúspěchy sklízel nepřiměřené tresty, a proto v životě ani nemohl ničeho dosáhnout. Neměl motivaci ke konání dobra, ovládl jej strach z neúspěchu. Tak se stalo, že nedokončil studium a skončil se základní školou. Opustil i autoškolu, a nedodělal si řidičský průkaz. V každé práci vydržel pouze krátkou dobu, hned ji opustil. Neviděl v ničem žádný smysl, neměl potřebu něčeho dosáhnout. Každého, kdo ho měl rád, nějakým způsobem od sebe odehnal. Své přítelkyně bil a psychicky týral stejně tak, jako to dělal jemu vlastní otec. Přátel si nevážil a pouze je využíval. Rodina pro něj nic neznamovala, tak jako on sám pro sebe. Měl hluboké deprese a potřebu ublížit ostatním za to, že mají lásku, fungující rodinu, a všechno to, co by si přál on sám pro sebe a nikdy neměl.

Tento příklad je jasným důkazem, že každý potřebuje cítit lásku, pocit opory a sounáležitosti i ve chvílích, kdy pochybil, a nevyšlo mu vše tak, jak by mělo. V těchto chvílích musí přijít pochopení a odpuštění, jinak situace dopadne mnohem hůře, než jak je momentálně nastavena.

¹⁹ ANZENBACHER, A., *Úvod do etiky*, s. 15-16.

Uspokojení při potrestání viníka netrvá dlouho, neboť vždy vznikají pochybnosti, zda byl trest přiměřený velikosti provinění. Ne vždy je to zřetelné. Nikdo z lidí nemůže soudit vlivy, které ke špatnému jednání vedly. Ten, kdo zranil, nejspíše zranil i sám sebe.²⁰

1.6. Význam solidarity s trestanými viníky

Již v předchozí podkapitole jsem nastínila na příkladu důležitost toho, aby se i viník cítil milovaný, ať už učinil cokoliv. Často netrpí pouze oběť, ale i ten, který ublížil.

Tvrzení o nešťastných lidech, kteří mají potřebu ubližovat ostatním lidem proto, že jim samotným bylo kdysi ublíženo, je uvedeno i v knize G. Gilberta „Odpuštění“, který do svých myšlenek zakomponoval i aspekt víry, a to úvahy o Bohu, který je tím hlavním odpouštějícím. Právě jeho pohled na tyto „smutné trestance“ nastíním v následujících odstavcích.

Naše společnost viníky krutě odsuzuje. Právě slova „Ty jsi nenapravitelný, nezměníš se“ lidi nejvíce zraňují. Správný křesťan musí rozlišovat hřích od hříšníka, neboť nenávisť vůči nim je vnitřním zlem.

Když člověk viníku odpustí, neznamená to však, že se tím jeho činy smazaly, neboť důsledky přetrvávají. Nejde proto o akt spravedlnosti, je to láskyplný přístup k duševní rehabilitaci viníka. Cílem je oddělit člověka od zla. Milovat i hříšníky. Tomu autor říká tak zvaně „provzdušnění světa.“ Odpuštění osvobozuje nejen viníka, ale i oběť, a přináší jí vnitřní klid, čímž zároveň odmítá mstu.

Důležitá je víra, je naším majetkem, který nám nepatří, je zde i pro druhé. Dobro vede jedině k Bohu, je dobré činit ho bez nároků na odměnu.

Příkladem z této knihy je příběh muže a ženy. Muž chtěl ženu a pak i sebe zabít, ale nakonec se mu to nepovedlo a pouze ji oslepil. Byl uvězněn, a žena mu před celým soudem odpustila. Když mu ukončili trest, vyšli z věznice společně, ruku v ruce. Nakonec ji do konce svého života miloval a pomáhal jí.

S vězni je potřeba pracovat a vytvořit jim také takové materiální podmínky, aby mohli vést lepší život. Pokud je výrok soudu pouze vyjádřením msty, prochází vězni těžkým utrpením, což jim dává ještě větší podnět k nenávisti. Soudci by měli přihlédnout

20 GOLUB, I., *Odvaha pro všední den*, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 2000, s. 36, ISBN.: 80-7192-252-8.

ke všem okolnostem trestného činu, pokud se tomu tak nestane, viník se zatvrdí a neusiluje o nápravu.²¹

Pokud by na zemi byl zachován pokoj, byl by život šťastnější. Toho dosáhneme právě odpouštěním druhým lidem. Pokud chybí ochota ke smíření, není nic horšího. Nikoho však nesmíme ponechávat v nejistotě, že je mu odpuštěno. Vina bolí, a to je dostatečným trestem viníka. Další trest by byl pouze další ránou. Jsou lidé, kteří se v tom však vyžívají, chtějí být vždy těmi, kdo jsou nad ostatními výše, a ponižují je.²²

Aristoteles pojímá milosrdenství jako vášeň neboli emoční hnutí. Věnuje se mu v souvislosti s účinky mluveného projevu.

Jde podle něj o smutek nad zlem, které postihuje ty, kteří si to nezaslouží. Je to součástí nevole, která není ctností, ale má k ní blízko. Vyjadřuje smutek nad tím, že se mají dobří špatně a zlí dobře.

Nejde však o čirý altruismus, neboť milosrdenství není vázáno přímo na druhého. Člověk si neuvědomuje, že zlo, které potkává druhé, může potkat i jeho samotného, proto ten, kdo všechno ztratil, nemůže dosáhnout milosrdenství.

Míra milosrdenství závisí na tom, jak jsou lidé, kteří pocítují zlo, člověku blízcí. Existuje zde sebestředná svázanost se subjektem. Tato emoce člověka postihuje nesvobodně. Nejde o nic negativního, ani o nic hodnotného.

Podle stoické filosofie jde v případě milosrdenství o zásadní nebezpečí pro duši, o nemoc ducha. Zastánci tohoto směru odmítají emoce komplexně, jde o něco špatného. Ideálem je zbavením se vášní, a tím pádem i problémům. Žádoucí je klid duše.

Jde zde také, stejně jako u Aristotela o emoční reakci na trápení lidí, které potkalo něco špatného.

U Senecy je milosrdenství neřestí. Milosrdenství i krutost musíme odmítat. Lidé mají však podporovat ostatní a pomáhat jim. Pohnutkou nemá být soucit ani starost, hlavní je duševní vyrovnanost řízená rozumem.

21 GILBERT, G., *Odpouštění*, s. 12, 15-16, 18-19, 24.

22 ABELN, R., KNER, A., *Odpouštění*, Karmelitánské nakladatelství kostelní vydří 1996, s. 5-6, ISBN.: 80-7192-133-5.

Židovství vychází ze Starého zákona, kde je milosrdenství jedním ze stěžejních atributů Boha Izraele. Je vyžadováno po všech lidech. Oběti jako takové jsou k ničemu, pokud není milosrdenství.

V prvním, hebrejském pohledu cheset na tuto problematiku jde o věrnost smlouvě a z toho plynoucí dobrou vůli, jde o mužský aspekt milosrdenství, důraz je kladen na odpovědnost.

V druhém, řeckém pohledu rachamin jde o něžnou lásku neboli mateřský aspekt milosrdenství, kdy je láska dána zdarma. Slitovat se zde znamená projevit milosrdenství.

Augustin vidí souvislost rozumu a milosrdenství. Jde o emoční hnutí, které slouží rozumu, pokud je zachována spravedlnost. Rozlišení vášní od těch, které jsou rozumem usměrňovány.

Tomáš Akvinský rozlišuje vášně řízené a neřízené rozumem a také smyslové a rozumové hnutí. Milosrdenství je buďto hnutí smyslové či rozumové části, která souvisí s vůlí. Úkolem morálních ctností je usměrňování vášní.

Sv. Jan Pavel II považuje milosrdenství za základní projev ctnosti lásky. Je projevené Bohem zpřítomněním lásky ve světě, která je aktivní a činorodá. Jádrem je Bůh, který volá člověka k milosrdenství. Ti, kdo jsou milosrdní, též milosrdenství zakusí.²³

1.7. Lítost

Lítost je pocitem, který přichází zákonitě po zlu, které člověk způsobil druhému, a je ukazatelem, že každý v sobě chová určité emoce, což se dříve nebo později projeví, ať chceme nebo ne. Přichází u lehkých i těžších hříchů, u lidí, u kterých by člověk po jejich jednání usoudil, že jsou naprosto chladní a bezcitní. Že jsou prázdní a lítost nemohou znát.

Cítit lítost je však přirozené a tento pocit se nevyhne nikomu a za žádných okolností. Jde o jakéhosi ukazatele, že člověk pochybil a udělal věci jinak, než měl. Ozývá se, někdy až neúnosně, a žádá o nápravu činu k dobru.

V lítosti člověk poznává vinu a zároveň nepravost, kterou spáchal. Existují spontánní reakce, jako pocity odporu, či stísněnosti z pocitu méněcennosti. Pokud se viník

23 MACHULA, T., *Význam odpuštění a milosrdenství pro pojetí člověka*. Příspěvek z konference Od člověka k člověku: antropologická východiska služby pořádané Katedrou kulturních a náboženských studií PdF UHK v březnu 2014, dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=FxOki4pSeUE>.

aktivně postaví k situaci, která nastala, jde již o vlastní lítost, která se vědomě obrátí proti zlu. Je odvoláno nesprávné hodnocení, které se uplatnilo v činu. Člověk se snaží vědomě odstranit své ztotožnění se zlem tím, že si říká například „Nebylo správné, co jsem udělal.“

V lítosti je rozhodující motiv, rozlišujeme mezi dokonalou a nedokonalou. V nedokonalé je motivem bázeň a strach. Člověk lituje, neboť se bojí trestu a zla. Dokonalá má jako motiv lásku. Člověk si uvědomuje, že zranil ty, které má rád. Člověk lituje i proto, že se dotkl Boha. V této lítosti se děje odpuštění.²⁴

1.8. Očista viny

Pokud se u člověka ozvala lítost, přichází na řadu snaha o nápravu jednání a očistění se od viny. Člověk touží po osvobozujícím pocitu úlevy, kdy cítí, že vina byla nějakým způsobem vykompenzována (nejčastěji právě trestem) a odpuštěna.

Po „očistění se“ touží téměř každý, kdo spáchal v životě nějaký těžký hřích, a nyní si uvědomuje potřebu ho ze sebe odejmout. Svědomí se v něm ozývá, a viník ho touží utišit. Je to něco v něm, co si uvědomuje chybu, a zároveň se bojí sobecky odplaty. Ne té pozemské, ale té posmrtné, která se může nevyhnutelně blížít.

Příkladem je muž, který byl velice movitý, ale toužil stále po větším a větším majetku. Jeho soused byl naopak chudý, měl hodně dětí, jediné, co vlastnil, byl dům, kde rodina žila. Tento dům však na rozdíl od domu bohatého souseda nebyl pojištěný. Ten schválně zapálil seno ve stodole, od které chytil a shořel na prach i dům ubožáka. Když byl boháč na smrtelné posteli, prosil souseda se slzami v očích, aby mu odpustil. Odpověděl mu, že odpuštěno je dávno.

Na příkladu litujícího muže je krásně vidět právě fakt, že každý člověk se dříve nebo později ocitne na kraji života a smrti, kdy nebude důležitý ani majetek, ani jiné lidskou rukou hmatatelné věci. Nastane doba, kdy se člověk soustředí na to, co v životě udělal dobrého a zlého, bude toužit po odpuštění od lidí, kterým ublížil nejvíce. To se stane touhou, či jakousi potřebou každého z nás.

S očistou viny můžou souviset právě výše zmiňované aspekty lítosti a trestu. V domově pro seniory, kde pracuji jako pečovatelka vidím mnoho případů, kdy lidé velice trpí. Často přemýšlím nad tím, jak je možné, že někdo umírá v bolestech, které trvají řadu

24 WEBER, H., *Všeobecná morální teologie*, s. 314-316, ISBN 80-7021-292-6

let. Trpící lidé musí prožívat opravdové peklo. Představuji si ho přesně takto. Leží, nemohou se hýbat. Nedokáží se bohužel už postarat ani o své základní potřeby, personál provádí veškerou intimní hygienu, poskytuje jim jídlo a pití, či to dělají nové, moderní technologie udržující je při životě, který by si jistě sami nevybrali. Tak přežívají v zařízení, kde jsou sami, přestože je okolo mnoho lidí. Rodina je daleko od nich, jediné, co mají, jsou vzpomínky.

Pak jsou tu lidé, kteří jsou soběstační a šťastní do posledního dne, jednoho rána se prostě neprobudí, ve tváři blažený výraz.

Bůh jistě není nespravedlivý, a pro každého má životní cestu předem připravenou. Veškeré utrpení na světě má význam. Poslední hodina přijde, ať chceme nebo ne, a naše skutky budou vyúčtovány. Pozemský život je místem, kde se prokazujeme našimi skutky. Jsme tu pro druhé, a musíme konat dobro. Pokud tak nečiníme, bude všechno zlé sečteno, a vykompenzováno.

Uvedu příklad ženy, která je na personál velice zlá, neustále křičí, a sprostě nadává každému, kdo se o ni přijde postarat. Často naznačuje i fyzické násilí, a všichni z ní mají strach. Z ženina životopisu je zřejmé, že taková byla celý život, na všechny. Vždy byla sama, a nikoho neměla. I v této situaci je sama. Nikdo jí nevěnuje pozornost vyšší, než je ta základní, nutná. Když k ní přijdu, často jí vidím se slzami v očích dívající se do jednoho místa. Prázdň. Když mne uvidí, dělá, že nepláče a začne opět s křikem. Vidím na této ženě, jak moc je nešťastná, nejspíš celý život. Ano, může si za svoji samotu sama. Jistě je to však také forma jakéhosi očištění, který ji zbavuje hříchů, které po celý svůj život páchala na ostatních.

Podle nauky katolické církve je možné dosáhnout očištění od hříchů nejen na zemi, ale i po smrti člověka:

„Ti, kdo umírají v Boží milosti a přátelství, ale nejsou dokonale očištěni, i když jsou si jisti svou věčnou spásou, jsou po smrti podrobni očišťování, aby dosáhli svátosti nutné k nebeské radosti.“²⁵

V následujícím textu uvedu různé způsoby, které podle uvedených autorů vedou k očištění od viny.

25 Katechismus katolické církve, 1030

Člověk jako jedinec se může očistit pouze prostřednictvím druhého. Pouze to, k čemu jednotlivci ve společné komunikaci dochází, může být později viděno v širším měřítku. Proto se veškeré změny ve společnosti dějí právě kvůli jednotlivcům, přestože tito jsou na sobě nezávislí. Kdo se cítí nevinný, stává se předmětem útoku pouze tehdy, když sám útočí. Pokud někoho viníme, musíme se sami sebe ptát, zda na to máme právo. Každá vina musí být očištěna, přestože máme tendence očistě se vyhýbat.²⁶

1.9. Svátost smíření jako forma očisty

Každý věřící katolík, který chodí pravidelně do kostela a ke zpovědi ví, o jak nepopsatelný jde pocit vyjít ze zpovědnice, a cítit, že před ním je nový životní začátek. Hřích je smazán a člověk se cítí svobodný, přichází úleva, nová šance začít žít lépe.

Z tohoto důvodu je zpověď pro křesťany jednou z nejdůležitějších forem odpuštění.

Při svátosti smíření nejde o lidské odpouštění, nýbrž o odpuštění Božské, které se uskutečňuje skrze kněze, což je u této formy specifické.

Níže uvedu názory teologů týkající se této svátosti.

Odpouštění obsahuje mimo ochoty odpustit vinu i prosbu za odpuštění ve zpovědi. Nutné je to především v případě smrtelně hříšného selhání, kdy došlo k přerušení vztahu s Bohem. Náprava tohoto vztahu je možná pouze prostřednictvím svátosti smíření. Člověk si v takovém případě sám bez pomoci svátosti a církve již nepomůže.

V církvi nenastal obrat od dřívějších tradic, nýbrž rozvoj. Zpověď má význam o pro zvládnutí viny, pomáhá a podporuje při rozvoji tak, aby člověk dospěl cíle. Zpověď člověku dává možnost vystavit se vině, nedovolí mu před ní utéci. Vede ho k tomu, aby ji zpracoval a pojmenoval. Zároveň probouzí víru v odpuštění. Člověk věří, že z něj Bůh vinu odejmul.²⁷

Bůh dává odpuštění skrz zpověď prostřednictvím člověka. Viník začíná znovu, zpověď mu dala radost a svobodu. Jde o lék na lidskou pýchu. I kněz hřeší, proto před ním každý může říci bez rozpaků své chyby. Zpověď je zcela nezveřejnitelná. Hřích je uzol, který rozvazuje právě duchovní zpověď. Bůh láká hříšníka k sobě a obrací ho, není to naopak. Čeká na něj a kdykoliv ho přijímá. Boží milosrdenství nemá žádné hranice,

26 JASPERS, K., *Otázka viny*, Příspěvek k německé otázce, s. 127-129.

27 WEBER, H., *Všeobecná morální teologie*, s. 319-322.

proto je největší urážkou, když někdo tvrdí, že mu neodpustí, neboť udělal něco hrozného. Jde o lidskou pýchu.²⁸

Přijímání Božího odpuštění není pouhá konzumace milosrdenství. Bůh odpouští, ale zároveň nás vyzívá k lásce. „*Jdi a už nehřeš.*“ (Jan 8,11)

Zpověď není pouze o přijímání lásky ale i obětování ji těm, kteří mají nedostatek. Její předávání našim viníkům je velice podstatným předpokladem odpouštěním druhým lidem.²⁹

1.10. Modlitba hříšníků za odpuštění viny

V následující podkapitole uvedu příklad modlitby, kterou se mohou vztahovat k Bohu trestaní hříšníci. Vybrala jsem text z knihy sv. Augustina „Vyznání“.

Mnozí lidé se chtějí za své obrácení modlit k Bohu a prosit ho o odpuštění, ne vždy však ví, jaké modlitby zvolit, či kde je najít, neboť s nimi nemají žádné předešlé zkušenosti jak ze svého dosavadního života, tak především z primárního místa učení se, a tím je rodina, která je jednotkou, co ve většině případů dovede své potomky k víře.

„Kdo mně dá spočinouti v Tobě? Kdo mně dá, abys zavítal do mého srdce a opojil je tak, abych svých hříchů zapomněl a objal jenom Tebe, své jediné dobro? Čím jsi mně Ty? Ó, slituj se, abych to mohl vysloviti! Čím jsem Tobě já, že mně velíš, abych Tě miloval, a hroziš mně svým hněvem a strašlivou bídou, neučiním-li toho? Zda to již není svrchovaná bída, nemilují-li Tebe? Běda mně! O zjev mně přece své smilování, Pane Bože můj, čím jsi mně? Rci duši mé: „Spása tvá jsem já“ (ŽALM 34, 3)! Řekni to tak, abych slyšel! Hle, ucho srdce mého poslouchá! Otevři je, Pane, a rci duši mé: „Spása tvá jsem já!“ Poběžím za tímto Tvým hlasem a tak tebe dostihnu. Neskrývej přede mnou tváře své: Chci zemřít, abych věčně žil a Tebe viděl tváří v tvář!

Příliš těsný jest příbytek mé duše! Rozšiř jej, aby se stal i Tvým příbytkem! Je na spadnutí, oprav jej! Vím a vyznávám, že jest na něm nejedna poskvrna, jež uráží Tvé oči. Ale kde jej očistíš? Nebo ke komu jinému, ne-li k Tobě, smím zavolati: „Od těch, jichž nejsem si vědom, mě očišť! Také zpujných ušetři sluhu svého! Důvěru mám v Boha, a proto mluvím, o Pane, Ty to víš. Vyznal jsem se Ti ze svého provinění, nepravost svou jsem Ti nezakrýval a Ty's mi odpustil bezbožnost hříchu mého“ (ŽALM 18, 13, 31, 5). Nechci se

28 GILBERT, G., *Odpuštění*, s. 68-69, 78.

29 AUGUSTIN, J., *Křivda odpuštění smíření*, s. 48-49.

*hájití před Tvým soudem, poněvadž jsi Pravda, a nechci klamati sama sebe, aby mě hřích můj nevinil ze lži (ŽALM 26, 12). Nechci se hájití před Tvým soudem, neboť budeš-li, Pane, hřichy míti na vědomí, Hospodine, kdož ob stojí (ŽALM 129, 3)?*³⁰

2. Smíření jako cíl odpuštění

Cílem odpuštění je smíření všech, kterých se záležitost týká, což není vždy samozřejmostí. Pokání je jednou z cest, jak ke smíření dojít. Člověk lituje svých hříchů, uvědomuje si, že jednal špatně, a prosí o odpuštění. Pokud ono odpuštění následuje, je předpokladem toho, že dojde i ke smíření aktérů.

Příkladem je rodina, která se dlouhodobě přela o majetek. Jednu dobu se spolu členové rodiny dokonce nebavili a vzájemně se pomlouvali všude, kudy chodili. Jednoho dne si však dva ze tří sourozenců společně sedli u šálku kávy a domluvili se na tom, že se nebudou nechávat ovlivňovat majetkem a vzájemně si své špatné chování odpustili. Třetí sourozenec však pozvání na kávu odmítl a choval se dál špatně, jako do dosavadní doby, přestože z celé situace vyšel, co se majetku týče nejlépe. Zbývající sourozence měli ze svého usmíření samozřejmě radost, ale bohužel ne takovou, jakou by si představovali. Nebyla úplná. Proto nedošlo k usmíření, přestože odpuštění bylo v tomto příkladu přítomné.

V této kapitole zmíním i křivdu, neboť s odpuštěním úzce souvisí. Křivda je něčím, co v sobě člověk může dlouhodobě chovat a pěstovat, čímž se odpuštění stává velice komplikovaným a takřka nemožným. Proto předpokladem odpuštění musí být odstranění již zmiňované křivdy a to, aby se člověk dokázal od ní oprostít. Jedině tak může dojít k vytouženému smíření.

Příkladem, kde je přítomna hluboká křivda jsou dva sourozenci, kteří se mezi sebou neustále hádali, prali, záviděli si. Tato situace trvala již od jejich útlého dětství. Matka upřednostňovala mladšího sourozence před tím starším, ať měl pravdu, či nikoli. Věřila vždy pouze jednomu z nich a od druhého nepřijímala žádné názory. To vedlo k situaci, že si v sobě starší sourozenec vypěstoval hlubokou křivdu, kvůli které začal sourozence ze srdce nenávidět. Situace je zcela bezvýchodná, neboť se spolu nebaví dodnes. To vše kvůli matce, která na závěru celé situace nesla paradoxně největší podíl. Možná i jediný, neboť mladší sourozenec byl v tomto ohledu nevinný. Kvůli této křivdě se starší

30 AUGUSTINUS, A., *Vyznání*, Praha: Kalich 1992, s. 14-15, ISBN.: 8017-480-3.;Q

sourozenec nyní chová paranoidně ve svých nynějších veškerých vztazích. Všechny své blízké lidi obviňuje z toho, že ho mají rádi málo, či méně, než by bylo vhodné.

Takových příkladů ze života bych mohla uvést ještě mnoho, protože se stává často, že kvůli křivdě trpí nejvíce člověk, který ji vůbec nezpůsobil, což je velice smutným faktem. Touto křivdu poté trpí lidé, kteří to myslí s ublíženým člověkem upřímně a s láskou.

2.1. Odpuštění

Odpuštění je velice krásný aspekt lidského života. Na odpuštění je nejlépe vidět, jak dokážou být lidé i Bůh milosrdní a jak velké srdce mají. V odpouštění se ukazuje lidskost všech živých bytostí a jejich silná psychika, skrz kterou jsou tohoto kouzelného činu schopní.

V životě člověka nastane mnoho situací, které se zdají být naprostým koncem vztahu, který se zdál být pevným a nezníčitelným. Vina je nevyhnutelná, protože lidé jsou jen lidmi, to jim brání v dokonalosti, které je schopen pouze Bůh. Je proto krásné, když člověk projeví vůli a ochotu pokusit se odpustit a pochopit druhého tak, aby se mohl vztah opět uzdravit. Odpuštění však není lehkým procesem a vyžaduje velké úsilí, které bych ráda v této oblasti vyzdvihla.

Níže se pokusím uvést názory některých autorů, kteří se tématem odpuštění zabývají.

Při odpuštění nejde o akt vůle, protože nikdo nedokáže zcela ovládat své emoce. Zapojují se srdce, rozum a víra. Každý k tomu proto potřebuje čas, a nemůže tento proces uspěchat. I zlost je emoce, kterou jsme dostali od Boha. Nejde o hřích ani o nenávisť, jde o emoci, kterou potřebuje každý k tomu, aby dokázal odpustit. Jedině když Bůh něco smaže, může začít znovu psát. Někdy vinu cítí i oběť, například v případě sexuálního napadení. Jde o obranný mechanismus, díky kterému se dotčený tolik netrápí. Hodně lidí se snaží potlačovat své emoce, neboť se bojí vlastního hněvu.

O odpuštění by měl viník žádat dvakrát, pokud oběť stále nepřijímá, musí ho ponechat již vlastní zlosti, postupovat jeho tempem. Soucítění s druhým vyžaduje trpělivost a pozornost. Důležité je neodvracet se, nevzdorovat.

Mlčení je mnohem hodnotnější než urážky a pomluvy. Pokud napadený neodpovídá na rány útočníka, dává mu tím najevo respekt a léčí ho tím.

U obtížných situací je dobré, když se nechají uležet přes noc. Vše důležité by se mělo přeříkávat pomalu a potichu. Také musíme být trpěliví, než se druhý uklidní sám od sebe. Důležitý je pro usmíření i humor a to, aby jeden vždy dokázal ustoupit. Neznamená to však, že má ustupovat vždy pouze moudřejší, pomoci může i někdo zvenčí.

V úkolu odpustit druhému hraje velkou roli moudrost, zralost, dobrota, a velkomyslnost. Pokud někdo odpouští s pohrdavým, či blahosklonným tónem, dochází k novému zranění viníka. Někdy může být samozřejmě velice těžké druhému odpustit, je k tomu potřeba překročit svůj vlastní stín. Pouze ten, kdo odpustí, je schopen lásky. Příslib nového začátku nám otevírá cestu k druhým lidem. Láska zkrátka vychází druhým vstříc, nenechá nikoho upadnout, promíjí a udobřuje se. Milující stojí při druhém, i když mu způsobil bolest. Odpouštění je jednou z podob lásky, která spojuje všechny lidi. Teprve zkušenost s tím, že někdo odpustí nám, nás uschopňuje k umění odpouštět druhým. Tuto schopnost se musíme nejdříve naučit a pak stále procvičovat. Ježíš odpouštěl tak, že se k viníkům vždy sklonil, tím se ucházel o jejich lásku. K tomu, abychom mohli odpouštět, musíme disponovat vnitřním bohatstvím.³¹

Odpouštění je z hlediska etiky jedinou cestou k odstranění zla. Jen skutečně odpuštěný zločin za sebou nezanechává stín a tím pádem i možnost dalšího zla. Násilný čin totiž pouze zvyšuje možnost dalších.³²

2.2. Křivda v souvislosti s odpouštěním

Sociální pracovníci se většinou setkávají právě s klienty, kterým bylo v jejich životě nějakým způsobem ukřivděno. Jsou sociálně slabší, a nedostali v životě stejné podmínky pro zdařilý a správný život, jako ostatní. Pro dobrého sociálního pracovníka je proto velice důležité umět pracovat s křivdou, která se v nich odehrála, či odehrává.

Například drogově závislí mladí lidé svoje problémy získali v souvislosti s různými problémy, například v rodině. Trpí úzkostmi, se kterými si neumí poradit, proto sáhnou po tomto „řešení“. Důvodem je jejich znevýhodnění, které se dá vyložit jako křivda ze strany společnosti, a lidí, kteří odsuzují. Je na sociální práci tyto nerovnosti řešit a pokusit se je odstranit. K tomu je potřeba znát, kde se stala křivda a jak se od ní mohou

31 ABELN, R., KNER, A., *Odpouštění*, s. 13-28.

32 SOKOL, J., *Člověk jako osoba*, Universita Karlova-institut základů vzdělanosti, Praha: 2000, s. 134.

dokázat oprostít. Někdy není lehké pochopit, co klient potřebuje. K tomu nám pomáhá právě etika či teologie, které veškeré tyto pojmy lépe definují a objasňují.

Pokud člověk ve svém životě zažije nějakou křivdu, může ho stále doprovázet, přestože se na ní pokusil zapomenout, vytěsnit ji. Přesunula se však pouze do jeho podvědomí. Pokud je však křivda hluboká, ještě více se rozvíjí, a přináší únavu, podrážděnost, nepřátelství, pocit viny, či nespokojenost. Lze přirovnat například k chřipkové infekci. Obecně není nebezpečná, přestože bývá bolestná, neovlivňuje lidský život za předpokladu, že bude doléčena beze zbytku.

Pokud se však nebude stále řešit, může ovlivnit i vztahy, například k sobě, k druhým lidem, či k Bohu. Nelze ji totiž skrýt, může být pouze přijata a vytrpěna. Základem odpuštění křivd je pevná vůle, a touha vystoupit z pozice ublíženého. Terapeutická, či duchovní činnost by měla přicházet až na druhém místě, přestože je také velice důležitá, neboť jde o pomoc vnější a tím pádem je stále závislá na osobním zapojením do procesu usmiřování. Odmítání pomoci je pouze pěstováním svého ublížení.

Bůh nás odkazuje na pomoc církve, která nám poskytuje mateřskou lásku skrze svátost eucharistie a svátost smíření a také prostřednictvím duchovního vedení. Ten, kdo chce pomáhat druhým, musí být nejprve vyrovnaný sám se sebou. Každou křivdu bychom měli vnímat jako úkol, výzvu. Bývá to těžké, přesto splnitelné. V takovémto případě se ublížení mění v dar od Boha. Veden Boží milostí se mění v radost z odpouštění.

Práce s křivdou obsahuje i emocionální a psychické úsilí. Tyto roviny by nebylo dobré od sebe jakýmkoliv způsobem oddělovat. Obě složky se vzájemně potřebují. K tomu, aby bylo odpouštění efektivní, musí být zahrnuty všechny složky lidské osobnosti. Tam, kde je křivda, je o to více milosti a smíření. Zranění se mění v citlivost k ostatním lidem. „*Nesud'te a nebudete souzeni; nezavrhuje, a nebudete zavrženi; odpouštějte, a bude vám odpuštěno.*“ (Lk 6,37)³³

Utrpení musí člověk umět přijímat a snášet. Je to nejtěžším kritériem pro pravdivost křesťanského života. V utrpení se ukazuje láska k druhým lidem. Někteří současníci se snaží před utrpením utéct, vytěsnit jej. Lidé popírají transcendentní rozměr svého života a utrpení se tím pádem stává jejich úhlavním nepřítelem. Různé závislosti jsou pokusem

33AUGUSTIN, J., *Křivda odpuštění smíření*, s. 5-9.

o jeho utišení. Ve skutečnosti se před ním však uniknout nedá, proto tyto pokusy vedou ke zhoršení situace. Tíhu života lze pouze přetrpět.

S tím se váže zkušenost ublížení. Lidé se bojí čelit utrpení z minulosti. Existují dva krajní přístupy k utrpení:

1) Pokus o vytěsnění utrpení ze života - člověk si buduje zeď mezi minulostí a přítomností a pokouší se uspíšit proces uzdravení bez bolesti. Pokud chybí v životě utrpení, je tato situace brána jako štěstí. Tento pohled však vyvolává strach a vede ke strádání. Pokud se člověk bere jako prostředek ke spáse a zbožšťuje se, bývá odpuštění těžké.

2) Připisování smyslu utrpení samému a koncentrace na křivdu - povyšuje je tím na svůj smysl života. Jde o typ nezdravé spirituality, která podsouvá myšlenku, že víra je možná pouze za předpokladu utrpení. Tito lidé se zřeknou ve prospěch náboženské praxe veškerého potěšení. Přesvědčení, že jsou více zbožní jen proto, že více vytrpěli, je však klamné. Samotné utrpení je vždy zlé, neboť působí bolest a smysl má pouze, je-li pocíťováno společně s Ježíšem.³⁴

2.3. Pokání

Pokání je vyznáním lítosti nad činem, který člověk spáchal a nyní se snaží o jeho nápravu. Každý litující jedinec si přeje, aby mu bylo odpuštěno, a aby mohl dojít začátku nového života bez viny, které se dopustil. K tomu však musí vyvinout určité úsilí a tím je právě zpytování svědomí a vůle k nápravě činu.

Člověk usiluje o odstranění lítosti a odstranění nepravostí a spáchané škody. Náprava zkouší pravost lítosti. To, jak vážně člověk lítost myslí ukazuje ochota a vůle k nápravě. Náprava není vždy možná v plné míře, má své meze. Nikdo nedokáže vrátit čas a odstranit utrpení druhého, vinu proto nelze kompenzovat, proto zůstáváme stále druhým něco dlužni. Ještě omezenější je možnost nápravy před Bohem. Člověk svým hříchem odmítl Boha, čímž vznikla velká křivda.

K projevení opravdové lítosti je nezbytný smír a pokání, které je pravé, pokud se odstraní uzavření se do sebe a nastoupí sebeotevření. Pokud člověku pokání pomůže k menšímu egoismu, je smysluplné.

³⁴Tamtéž, s. 51-52,

Vnější pokání je nezbytné, neboť odstraňuje negativní neodstranitelné důsledky. Člověk trpí v otevřenosti k Bohu, ne ze strachu. Bolest není trestem, nýbrž důsledek špatného činu.³⁵

„Otcové právem nazývali pokání „namáhavý křest.“ Pro ty, kteří po křtu klesli, je tato svátost smíření nutná ke spáse jako křest pro ty, kteří ještě nebyli znovuzrozeni.“³⁶

„Ti, kdo přistupují ke svátosti pokání, dostávají od Božího milosrdenství odpuštění urážek, kterých se proti Bohu dopustili, a zároveň se smiřují s církví, kterou zranili svými hříchy, a která svou láskou, příkladem a modlitbami pracuje na jejich obrácení.“³⁷

„Vnitřní pokání je radikální, nové zaměření celého života, návrat, obrácení se k Bohu celým srdcem, rozchod s hříchem, odvrácení od zla, spolu s odporem vůči špatným činům, které jsme spáchali.“³⁸

2.4. Spása

Zde se pokusím pouze okrajově nastínit některé úryvky od autorů, kteří se touto problematikou zabývají. Křesťané věří, že jednoho dne budou spaseni skrz Boha a zbaveni veškerých hříchů, kterých se dopustili.

Spásu mohou čekat právě ti, kdo podstupují pokání, a litují svých hříchů. Ježíš Kristus se slituje nad každým hříšníkem nezávisle na tom, jakého hříchu se dopustil. To je zmíněno i v Katechismu katolické církve.

Sám Kristus je tajemstvím spásy a svátostí je jeho dílo, kterým je právě lidství. To se projevuje a působí v církvi. Duch svatý pomocí svátostí šíří milost Krista, který je hlavou církve.

Církev je nástrojem vnitřního spojení s Bohem a jednoty lidstva. Plné uskutečnění této jednoty má teprve nastat.

V rukou Ježíše Krista je proto vykoupení všech lidí.³⁹

Katechismus katolické církve spojuje problém prvotního hříchu a spásy takto *„Učení o prvotním hříchu je takřka „rubem“ radostné zvěsti, že Ježíš je Spasitelem všech*

35 WEBER, H., *Všeobecná morální teologie*, s. 314-318.

36 Katechismus katolické církve 980

37 Tamtéž, 1422

38 Tamtéž, 1431

39 Tamtéž, 775.

lidí, že všichni potřebují spásu, a že díky Kristu je spása nabídnuta všem. Církev, když má „mysl Kristovu“, dobře ví, že napadá-li se zjevení o prvotním hříchu, útočí se tím i na Kristovo tajemství.“⁴⁰

Spása je podle Arno Anzenbachera spravedlností a vykoupením a zahrnuje význam morality. Spásu si žádný člověk nedokáže sám zasloužit. Odpuštění hříchů nemůžeme očekávat pouze na základě morálních hodnot, ale na základě Boží milosti. Pokud se to spojí s již zmiňovanou moralitou, jde již o obrácení, lítost, či pokání. To překonává krizi morálky a člověk je osvobozen.⁴¹

„Věčné spásy mohou dosáhnout všichni, kdo bez vlastní viny neznají Kristovo evangelium a jeho církev, avšak s upřímným srdcem hledají Boha a snaží se pod vlivem milosti skutečně plnit jeho vůli, jak ji poznávají z hlasu svědomí.“⁴²

2.5. Smíření

Smíření je hlavním cílem odpuštění. Odpuštění a smíření není totéž, jedná se však o zkušenosti, které spolu úzce souvisí. Odpuštění předchází smíření. Podmínkou je jednota mezi lidmi. Při odpuštění jde o vnitřní zkušenost, o osobní rozhodnutí odpustit všem viníkům, je nezávislá na druhých, neboť se děje uvnitř našeho srdce. Můžeme odpustit i v okamžiku, kdy jsme se ještě s daným příkořím nedokázali vyrovnat. Naše odpuštění můžeme směřovat i těm, kteří svojí vinu nedokáží přijmout.

U usmíření je nutné, aby se ho účastnil jak viník, tak oběť. Tento proces obsahuje vlastní dynamiku. Vyžaduje více času a trpělivosti. Není dobré ho uspěchat, pokud přetrvává odpor. Pokud by se tomu tak stalo, nebylo by trvalé. Aby bylo dokonalé, je potřeba překonat výhrady, neochotu, nevlídnost, či emocionální bloky. Pokud má být pravdivé, musí pramenit ze srdce.

Je potřeba čekat a vycházet si vstříc. Oba zúčastnění si musí přiznat odpovědnost za své činy, neboť je smíření možné pouze na základě pravdy a spravedlnosti. Nejlepším řešením bývá kompromis. Smíření nemůže být trvalé také v případě, kdy jedna ze stran přijímá vinu i přesto, že ji nepocítuje, jen proto, aby se vyhnula problémům. Takové vztahy bývají zpravidla povrchní a neuspořádané.

40 Tamtéž, 389

41 ANZENBACHER, A., *Úvod do etiky*, Academia, s. 159.

42 Katechismus katolické církve, 847

První krok při usmírování by měl učinit ten, kdo má více duchovních a psychických sil, ne automaticky ten, kdo konflikt začal. Větší odpovědnost může pociťovat člověk, kterému bylo nějakým způsobem ublíženo. Tito lidé tak mají potřebu vycházet viníkům vstříc. Náš Pán nám přikazuje, abychom odpustili ne třikrát, ani sedmkrát, ale sedmasedmdesátkrát - neboli vždycky.

Zraněný může nabídnout viníkovi rozhovor, ve kterém si navzájem vyjasní své pocity a motivy, to však vyžaduje dobrou přípravu. Dialog může být velkým darem, ale musí obsahovat svobodu, a probíhat v duchu milosrdenství, aby vedl k odpuštění a smíření. Příprava probíhá vnitřním rozjímáním a modlitbou. Vyslovení našich negativních emocí z ublížení by mělo umírnit naše pocity a přinést úlevu. Lítost totiž často pramení z našich potlačených negativních emocí.

Vnitřní smíření lze uskutečnit i bez vysvětlování. Stačí malé gesto vlídnosti a otevřenosti. Slova a gesta mají viditelné výsledky.

Odpuštění nás neochrání proti dalším zraněním. Prvním impulsem je vždy opět hněv, lítost, zlost, a touha po odplatě, jinak by šlo o potlačování emocí. Tyto reakce vyjadřují naši lidskou křehkost a emocionalitu, nesmíme se jich však obávat, ale je potřeba se s nimi naučit pracovat. Naučme se je přijmout, jen tak získáme svobodu.

Na skutečnou lásku ukazuje starost, kterou někteří lidé projevují o své viníky. Toho však dosáhneme až tím, když se smíříme s našimi nedokonalými reakcemi na ublížení, s těmi, které nedokážeme ovládat, neboť nezávisí na naší vůli. Lze však použít naši svobodu, kterou máme, aby neovlivňovaly naše jednání. Mají i pozitivní stránku, přesvědčují nás o potřebě Boží milosti.⁴³

Odpuštění přináší konec viny. Bez toho by nedosáhla svého cíle ani lítost. V souvislosti s etikou jsou důležité tři zvláštnosti odpuštění: rozsah, absolutní nezaslouženost, ochota odpustit viníkům. Překonání viny znamená odpuštění od Boha v plné svobodě. Nejsou sice odstraněny její důsledky, naskytuje se však možnost nového začátku. Odpuštění není lidskou zásluhou. Milost stojí na počátku procesu odpouštění a umožňuje ho, vyvolává zároveň lítost. Při odpouštění jde o dar, který vychází z Boží vůle, je však vázáno i na odpuštění bližního. Je důležité i to, jak se člověk staví k cizí vině.⁴⁴

43 AUGUSTIN, J., *Křivda odpuštění smíření*, s. 24-25.

44 WEBER, H., *Všeobecná morální teologie*, s. 318-319.

3. Filosofický pohled na téma odpuštění

V této kapitole se pokusím uvést čtenáře i do filosofického pohledu na odpuštění, neboť přestože je s teologickým v některých částech velice podobný, jde i přesto o jiný obor.

V rámci filosofického myšlení neexistuje jeden celistvý pohled na danou problematiku, ale každý z filosofů ji pojímá jinak, v rámci různých škol, tradic, a přístupů. Nejde proto jako například v teologii o zjevené pravdy, které sdílí všichni křesťané, jako například desatero božích přikázání, ale o rozmanitou škálu přístupů.

Tématem odpuštění se mnoho filosofů zabývá nepřímo, ve své práci se zaměřím na autory, který píše o odpuštění jako takovém zcela otevřeně a jasně. Mezi ně patří především R. Spaemann, který se touto problematikou zabývá, stejně jako s pojmy, které s tím souvisí, jako je například odpovědnost, svědomí...

Specificky morální smysl však u našeho tématu pro autora začíná až u lidí, kteří neodpouštějí. Ten, kdo odpouští, vnímá skutečnost druhého, skrze faktické bytí, které se projevuje v jednání a dovoluje mu distancovat se. Člověk je přesně takový, jak jedná. Pokud jednání vychází ze svobody, která je oddělena od přirozenosti, je důsledkem jednorázového sebe předurčení a chybí subjekt i adresát odpuštění. To však předpokládá vždy subjekt, který svým jednáním ukazuje sám sebe.

Předpokládá se však, že jednání lze i zrušit. Jednající se může vrátit zpět z faktického bytí, aniž by se zbavil odpovědnosti za činy, které udělal. To je umožněno probuzením se ke skutečnosti, neboť člověk vše vidí novou perspektivou. Kdo stál na jednom místě, nese za to vlastní odpovědnost, distancuje se od své viny. Tento krok však nemůže učinit nikdo sám od sebe.

Etika je založena na rozlišování správného a nesprávného lidského jednání. Morálka má sociální a individuální rovinu, není proto omezena pouze na jednání jednotlivců. Občas potřebuje i kritickou reflexi autonomního subjektu.

Hodnoty jsou v etice něco, co člověk považuje za důležité a tím pádem mají na lidské jednání velký vliv. Jsou standardy.

Etika je teorií morálky, která se zabývá i společenským životem jedinců, původem morálního vědomí, a jednání se snaží rozumově odůvodnit. Jejím cílem je odpovědné jednání.⁴⁵

3.1. Odpuštění - pokus o stručný systematický pohled

Ve své diplomové práci se pokusím čerpat také z anglického textu, který jsem převzala ze Standfordské encyklopedii filosofie. Uvedu příklady některých autorů, kteří se termínem odpuštění zabývali a jejich názory, které byly velice rozmanité a často protichůdné.

Odpuštění je reakcí na nemorální jednání druhé osoby. Jde proto o dyadický vztah, který zahrnuje provinilce a oběť. Odpuštění zahrnuje oprostění se od negativních emocí oběti vůči viníkovi. V procesu je možné i obnovení vztahu mezi oběma stranami.

V přehledovém textu, ze kterého vycházím, jsou kladeny tři otázky:

- 1) Jaká je povaha odpuštění - tzn. co máme udělat
- 2) Kdo má odpustit
- 3) Jaké jsou při odpouštění normy-kdy je správné

3.1.1. Odpuštění jako reakce na vinu

Podle autora je fakt, že lidé špatně zachází s druhými nešťastnou životní samozřejmostí. Již od starověku je odpouštění považováno za reakci na ukřivdění, či zranění oběti. Podle slovníku termín „odpustitelný“, znamená definici člověka, kterému je možné udělení milosti. Toto udělení však není rovnocenné s prominutím, jako takovým. Při prominutí totiž už není co odpouštět, viníci jsou oprostěni od viny, nejsou již odpovědní.

3.1.2. Jevy příbuzné odpuštění

3.1.2.1. Ospravedlnění

Každý člověk někdy udělá něco, co není morálně správné. Ten, kdo své jednání nějakým způsobem vysvětluje, ho zároveň ospravedlňuje a tím tvrdí, že je to morálně přípustné. Proto pokud je to oprávněné, je to zároveň morálně v pořádku. Pokud je však

45 MATOUŠEK., O., a kol., *Metody a řízení sociální práce*, Praha: Portál 2003, s. 21-22, ISBN.: 80-7178-548-2

odpuštění přítomné, bylo jednání z morálního hlediska špatné. Pokud člověk neudělá nic špatného, a druhý mu chce odpustit, může to být pro něj urážející.

3.1.2.2. Omluva

Člověk dělá často věci, za které není vinný morálně, ale přesto jsou nepřijatelné. To obsahuje omluvitelné podmínky. Pokud nabízí člověk omluvu, nevylučuje tím, že bylo jeho jednání morálně špatné. Poskytuje tím důvody k tomu, aby nebyl za vinu odpovědný.

3.1.2.3. Milosrdenství

Omilostnění je často zaměnitelné s odpuštěním jako takovým, především pokud je zlo nepatrné. Milost však poukazuje na právní a politickou stránku problému odpuštění. Hlavní rozdíl zde hraje fakt, že milost nedává oběť, ale třetí strana.

Jedním z názorů filosofů je však ten, že odpuštění od třetí strany není možné, pokud je výsadou oběti. Aby bylo dosaženo svobody, musí být udělení milosti přijato i viníkem, kterého se tato milost týká. Odpuštění je nabídkou, přestože se zdá, že tuto myšlenku nezahrnuje. To zahrnuje i následnou povinnost odpustit viníkovi, jak to přikazuje Bůh. Projevit slitování znamená zapojení se do chování, které může vinu zlehčovat.

Odpuštění nemusí být vždy zjevné, může se pohybovat pouze na soukromé rovině. Milosrdenství je na troj-personální úrovni, čímž odpuštění není, to je zásadním rozdílem těchto dvou pojmů. To souvisí i s tím, že milosrdenství je často spojováno s nějakou autoritou.

3.1.2.4. Usmíření

Když se člověku něco stane zlého, poškodí to většinou vztah s viníkem. Ty těžší přestupky mohou vést dokonce k ukončení vztahu. Když člověk někoho obviňuje, může to vést k poškození dalších vztahů. Člověk poté zadržuje projevy dobré vůle a přestává druhému důvěřovat.

Usmíření není nutnou podmínkou pro odpuštění. Je možné, že nebude svolný k usmíření právě viník. Vztahy také mohou být obnoveny pouze z pragmatických důvodů.

3.1.3. Teorie odpuštění

3.1.3.1. Emoční přístup v odpouštění

Existují různé emoční přístupy k odpouštění, a panují zde značné neshody, především jde o to, které konkrétní emoce jsou zapojeny, a co je potřeba s nimi udělat.

Jedním způsobů pro rozlišování emocí je zjistit, které jsou relevantní pro odpouštění. Většina autorů se shoduje na tom, že touto emocí je zášť. Jiní to považují za chybné tvrzení a domnívají se, že její překonání není pro odpuštění nutné.

Dalším důvodem je fakt, že se lidé nemohou shodnout na tom, co je zášť. Je těžké poznat, co která definice znamená, jaké vztahy mezi nimi panují, a především který názor je ten správný.

Příklady negativních emocí vznikajících reakcí na něčí provinění jsou zlost, zášť, zlá vůle, jde o nepřátelské pocity.

Názorem, že lidé musí tyto nepřátelské pocity překonat a nazvat je morálním hněvem je *umírněný emocionalismus*. Člověk si nesmí přát, aby viník trpěl.

Pokud se člověk zřekne zášti, neznamená to, že se tím vzdává všech negativních pocitů. Odpuštění se je snaží překonat.

Dalším názorem je *rozšířený emocionalismus*, kdy oběť musí překonat veškeré negativní emoce.

Soubor emocí je velice rozmanitý. Aby člověk dokázal odpustit, musí provést ve svém životě změny. V tomto případě nejde o odstranění zášti. Většinou musí být překonána důvodně. Zde se musí rozlišovat dvě otázky, a to *koncepční*, která se týká typu motivace k odpuštění. Další otázka je *normativní*, to znamená, jaké motivační důvody dělají odpuštění vhodným.

Odpouštět by se mělo ze správných důvodů a také správným způsobem. Odpuštění je bojem proti zášti, případně rozhodnutím se jednat bez zášti.

Také je potřeba odstranit či alespoň zmírnit související emoce. Ty se mohou opakovat, je však pravděpodobné, že se je podaří překonat.

Pokud člověk prosí o odpuštění, je také pravděpodobné, že své jednání do budoucna změní.

3.1.3.2. Přístup potrestání - shovívavost

Existuje důležitá souvislost mezi odpuštěním a trestem. Trestně shovívavé přístupy mohou přijít v různých podobách a v závislosti na tom, jak lidé rozumí vztahu mezi trestem a shovívavostí. Člověk by si mohl myslet, že shovívavé trestání je pro odpuštění nezbytné, či dostatečné. Alternativně by se dalo říci, že odpuštění je budoucím trestem za špatné nemorální jednání.

Někteří filosofové naopak odmítají tvrzení, že odpuštění a trest mají mezi sebou souvislost.

3.1.4. Sebeodpuštění

Lidé o sobě tvrdí, že sami sobě odpustili. Mezi odpuštěním druhým lidem, a sobě samým existují značné rozdíly. Je otázkou, zda je nelibost vůči sobě vlastně koherentní a zda je možné odpouštěním překonávat odpor vůči sobě samému. Zášť totiž vyžaduje, aby viník poznal, že je morálním činitelem a oběť morálním subjektem, jehož práva jsou porušována. V případě sebeodpuštění je jedna osoba zároveň objektem i subjektem. To se jeví jako neslučitelné, neboť zášť je směřována na jiné lidi.

3.1.5. Božské odpuštění

Téma Božského odpuštění je pro teologii i filosofii značně důležité, není však dodnes jasné, jaký má být vztah mezi Bohem a odpuštěním v souvislosti s odpuštěním mezi osobami, kterých se vina týká. Existuje otázka, zda jsou rozdíly mezi lidským a Božským odpuštěním významné natolik, že je jejich srovnávání nemožné.

Boží odpuštění je jednostranné, to lidské může být nezodpovědné stejně tak, jako když oběť odpustí viníkovi protiprávní jednání bez ohledu na pokání z jeho strany.

Člověk by si neměl myslet, že Bůh se vzdává zášti. Existuje emocionální změna, která je přirozená.

Jiný přístup tvrdí, že Bůh odpouští shovívavým trestem. Pro některé filosofy je toto tvrzení výchozí pozicí.

3.1.6. Odpuštění jako ctnost

V rámci západních tradic bylo odpuštění považováno za ctnost a neschopnost odpustit za neřest.

Někteří myslitelé tvrdili, že odpuštění je povinnost, zatímco jiní měli za to, že stejně jako dar přijímaný bezplatně, je odpuštění naprosto dobrovolné

Na rozdíl od přístupů k odpuštění založených na povinnosti přístupy založené na ctnosti naznačují, že překonání nebo zřeknutí se hněvu charakteristických pro odpuštění musí být založeno na relativně stabilních a trvalých charakterových rysech jako je velkomyslnost nebo empatie.

Platón nenahlíží na odpuštění jako na výraznou ctnost, projevy hněvu však považuje za projevy nestřídmosti a tedy za neřest, vzhledem k tomu, že silná emoce hněvu může přemoci rozum a sebeovládání.

Naproti tomu Aristoteles ve vztahu k hněvu vysvětluje, že dobrá nálada je střední hodnotou mezi extrémů popudlivosti a dobručtivismu a že dobrosrdečný člověk není pomstychtivý, ale má tendenci odpouštět.

Platónovy i Aristotelovy názory obecně naznačují, že zvládnutý hněv nebo hněv na racionální základě lze posuzovat jako projev ctnosti, zatímco hněv neovládaný rozumem je neřestí.

Novitz se domnívá, že sklon příliš snadno odpouštět může naznačovat nedostatek sebeúcty a nahlíží na něj jako na morální slabost.

U Kanta nalezneme představu, že ten, kdo se nerozzlobí tehdy, když se mu děje nespravedlnost, postrádá důstojnost a sebeúctu. Hume tvrdí, že hněv a nenávisť jsou neodmyslitelně spjaty s naším naturelem a nedostatek takových pocitů může být důkazem slabosti.

Některé teorie tvrdí, že přemáhání hněvu je projevem lásky. Trvalý hněv se stává nepřírodným. Podle jiných autorů naopak hněv pomáhá vyřešit osobní problémy.⁴⁶

3.2. Pohled na odpuštění u Roberta Spaemanna

V knize „Štěstí a vůle k dobru“ rozvíjí Robert Spaemann pojem odpuštění jako probuzení vědomí ze snění k dobru, a vrcholem je rozum. Tento vrchol je však například dle Buddha zároveň také vyhasnutím. Vyhasíná zdání, které nám odstraňuje pouze smrt. Již zmiňovaný Buddha se stává dle autora středem, kolem kterého se seskupují lidé

46 HUGHES M., P., WARMKE B., Stanford Encyclopedia of Philosophy, *Forgiveness*, 2017, dostupné na: <https://plato.stanford.edu/entries/forgiveness/#SelfForg.>

a ostatní Boží, neboť je v něm pravda, která je ničím. Nechce však, aby ho ostatní viděli umírat v jeho dovršeném stavu.

Podle Emmanuela Lévinase je vztah mezi dvěma osobami žádostí. Pro to, abychom náš vztah dovršili, museli bychom upadnout oba do nicoty. Proto pro nás bude bolest a utrpení druhých vždy slabší nežli naše osobní, což pocítujeme zákonitě jako vinu. Tato vina není brána jako morální chyba, nic tím neporušujeme.

Souhlasíme vědomě s tím, že něco potlačujeme a zároveň jsme potlačováni, což tvoří vzájemný vztah a tím pádem i zajišťuje ve společnosti rovnováhu, která vede ke spravedlnosti. Stáváme se tím našimi vlastními pozorovateli a zůstáváme těmi, kterými zároveň již jsme.

Není možné, abychom nežili na něčí úkor, což je vždy provázeno lítostí. Doufáme, že tím nezískáme nepřátele a prosíme o odpuštění. Příkladem jsou lidé, kteří káceli stromy, a předem si přáli, aby jim to odpustily, museli to však i přes svou lítost udělat. Pokud nastane situace, kdy naše výhoda je nevýhodou druhého člověka, vyjádření lítosti je pouze zdvořilostní formalitou.

Naší touhou po odpuštění vyjadřujeme, že je pro nás druhý skutečný, neboť jsme mu nějakým způsobem ublížili, a uznali jsme, že jsme upřednostnili sebe, a chceme od něj pochopení, na které jsme zároveň odkázáni. Dokud nám neodpustí, nemůžeme dosáhnout vnitřního míru.

Uznání přirozenosti člověka takového, jaký je, vždy obsahuje již zmiňovaný moment odpuštění za to, co neudělal a slíbil svou bytostí už jen tím, že existuje, to je zároveň i uznáním. To je základem přesáhnutím sebe sama. Právě pro ostatní jsoucna chceme dobro.

Znamená to, že pokud nebereme druhé vážně, zároveň tím ctíme jejich práva a uznáváme jejich lidskou důstojnost. Pokud bychom je brali naprosto vážně, ničili bychom je, neboť bychom na ně kladli obrovské až nereálné požadavky. Nikdo není dokonalý a přirozenost je nevědomost, kterou nemůžeme našim rozumem naplnit. Musíme odpouštět, neboť nikdo svojí lidskostí nevíme, co činíme.

Odpuštění je ontologického základu právě proto, že vyplývá z našeho bytí a morálky. Sami sebe jsme nestvořili, proto nejsme přímými viníky. Sami sebe však činíme

odpovědnými za to, že jsme, jací jsme, neboť jsme nejen přirozenými, ale i svobodnými bytostmi.

Faktické bytí člověka, které popisovali filosofové Kant a Schopenhauer, je chápáno jako předběžné rozhodnutí každého z nás být tak, a ne jinak. Jde o volbu, která předchází zkušenostem. Tato teorie je však chybná, neboť zkušenost může být interpretována pouze přirozeně, a nemusí jí být odpuštěno. Rozumu dokonce být odpuštěno ani nemůže, neboť ví, co činí.

Žádná volba není základem našeho každodenního běžného života. Naše přirozenost je primární, co pozvedá rozum, jehož probuzením se za naši přirozenost stydíme, neboť ji vnímáme jako zaviněnou naší nepozorností. Pozornost a nepozornost vnímáme jako ukazatele dobra a zla.

Nepozornost není zaviněna úmyslně, jde o uvěznění v pudové závislosti. Pouze zavření očí v sobě obsahuje stopu jednání. Vědomý pád do nepozornosti se nazývá rezignací na aktivitu, ve které jsme se stávali skutečnými, je návratem do přirozenosti. Jednající nemá zájem o to vědět, co se skutečně děje. Vše zlé obsahuje lež. Pokud však teprve začínáme vidět, vnímáme naši nevidomost jako vinu.

V Antice se brala skutečnost toho, že člověk nedokáže činit to, co mu přikazuje rozum, jako špatná přirozenost. Křesťanství přineslo nový pohled a vykládalo opět nevědomost jako důsledek nechtění a nevděčnosti pohanů vůči Bohu. Předmětem je dědičný hřích, jde o určité zapletení se, ze kterého vyplývají souvislosti, a z těch poté vzniká vina. Odhalení takovéto situace jako normality je následkem obratu.

Pokud se nám již otevřel rozum, nemáme důvod k setrvávání v pouhé přirozenosti, to by se stalo zlem. Ona přirozenost je základem zbylého dobra, proto setrváváme ve dvojznačnosti. Nikdo nemůžeme soudit motivy jednání, neboť i ty nejslechetnější můžeme obrátit do zadoštíučinění. Sami nevíme, o čem mluvíme, když zmiňujeme odpovědnost a přičetnost, proto nikoho nemůžeme soudit.

Za setrvávání v přirozenosti můžeme obviňovat pouze ty, kteří jsou naprosto svobodní. Na druhou stranu tím, že mu to nebudeme vyčítat, ho udržujeme svobodným. Právě odpuštění tuto dvouznačnou situaci přivádí k mravní jednoznačnosti. Dovolujeme druhým lidem nedodržet slib vůči rozumu. Zakoušíme sebe samé tím, že se pro ně stáváme méně skutečnými. Jsme si identicky pouze vědomi vlastní konečnosti.

Toto distancování se vyplývá z osamělosti pobytu. Naše vina není chápána jako vina, rozum stahuje do středu starosti. Vinu musíme chtít sami překonat. Pokud druhým budeme tvrdit, že je prostě takový, jaký je, odepíráme mu možnost svobody. Objevení odkázanosti druhého na viníka je prvním krokem návratu k pravdě. Nikdy si nemůžeme odpouštět sami sobě. Můžeme pouze přijmout odpuštění od ostatních. Výsledkem je vděk, který je nejčistší formou vůle k dobru.

Obsahuje i přiznání omylu. Veškeré dvojnáčnosti, o kterých jsme mluvili v předchozích odstavcích dle autora Roberta Spaemanna vedou k omluvení chyb a jejich přejímáním jednajícími jakožto vinu, která čeká na odpuštění. Tato nemožnost rozdělit svobodu a přirozenost umožňuje odpuštění i tam, kde se viník nedistancoval od faktického bytí, ze kterého vzešlo jeho špatné jednání.

Existuje forma odpuštění, kdy se odpouštějící člověk chtěl pouze ukázat rozumově nedosažitelný tomu druhému. V nitru však nevnímá druhého jako skutečného, a tím pádem i sobě rovného. Skutečné odpuštění však znamená i skutečné zranění. Je jistým druhem stvoření a má povahu obnovy. Má podíl na tom, že druhý se stává skutečným. Bytí sebou samým je proto realizováno za pomoci druhého, který nám řekne „takový nejsi“.

Odpuštění je určeno osobě, která se distancuje od své určenosti, kterou je myšlena rozumová bytost. Tato osoba musí pevně uchopit sebe překročení. Pokud by se fixovala na faktické bytí, které jde proti přirozenosti, šlo by o zlo. Při odpouštění se neodděluje bytí sebe samého od faktického bytí a přirozenosti, ba naopak. Objevuje i možnost, že její zvrácená podoba byla ono jednání. Podporuje druhé, aby našli sami sebe.

Mohu druhému ukázat cestu, ale nemůžu si být jistá, že je pravdivá, neboť nevidím svět jeho očima. Takovým způsobem neznáme ani sebe sami. Máme proto možnost zdržení se soudu. Ten, komu se bezpráví děje je směřován ke skutečnosti proti zlu, což je minimální forma vůle k dobru.

Odpykání viny spočívá v tom, že vede ke společenskému užitku, z hlediska nápravy společnosti. Trest je částečným zpředmětněním viníka. Tím, že po něm společnost vyžaduje odpykání trestu, z něj však činí respektovanou osobu, neboť jde o opatření, které obecně slouží k blahu. Stává se objektem péče. Šlechetnosti jednotlivce, který odpouští, se meze nekladou. Odpuštění viníka ušetřuje věty „takový už jsi“. V menších společnostech se může laskavost projevit více, než v těch velkých.

Důležitá otázka spočívá i v tom, zda existuje i odpuštění sobě samému. Ve vztahu ke druhým je to nemožné. Pokud se však týká provinění vlastní existence, našeho selhání, musíme si zodpovědět nejprve na otázku, zda existuje i provinění vůči sobě samému. Já mohu zprostit druhé od povinností, které vůči mně chová, sama sebe však ne. Povinnost není povinností, pokud záleží na libovůli toho, kdo ji má.

Lepším termínem je proto odpovědnost vůči sobě. Pociťujeme ji v různých životních situacích. Člověka však v tomto případě musíme chápat jako nepodmíněný obraz, jež nenáleží sám sobě. Vlastnictví předpokládá vlastníka, což může být pouze osoba, která má vztah k sobě samé. Myšlenka autora zní, že buďto jsem odpovědná sama za sebe, nebo se oddám někomu, kdo se mnou může nakládat, jak je mu libo.

Myšlenka odpovědnosti sama za sebe je náboženskou, adresát může být chápán neosobně, kdy instance není myšlena jako subjekt možného odpuštění. Tam, kde to není možné, si jedinec nemůže odpouštět neodpovědnost vůči sobě. Kde není odpuštění, není ani možnost distancovat se od faktického bytí naší viny, která se stává nevlastní. Myšlenka vlastní odpovědnosti je proto možná jedině tam, kde je i subjekt odpuštění.⁴⁷

3.3. Slib a odpuštění

V této podkapitole shrnu, co autor R. Spaemann myslí slibem v závislosti na odpuštění, neboť se ve svém díle zaměřuje i na tento ne méně důležitý aspekt.

Každá osoba je schopna slibu, což vytváří vztahový aspekt, neboť základem je člověk, který něco slíbil, a druhý, který něco očekává a nárokuje si splnění. Součástí očekávání jsou i předchozí zkušenosti. Sliby zakládají bezpodmínečný nárok.

Morální nucení na splnění slibu záleží individuálně na tom, jaký člověk je. Znamená to, že jsou lidé odpovědní za to, zda si mohou vůbec dovolit slib učinit. Mravní závazek nepřipouští reflexi. Pokud se jí člověk zřekne, realizuje se jako osoba, což vyžaduje společenství.

Každý člověk má občanská i lidská práva a zároveň povinnosti, čehož se nelze zřeknout. Pokud člověk zapomene slib splnit, není závazek již bezpředmětný. Zapomenout se nesmí. Vůle dodržet slib se vztahuje k něčemu nepodmíněnému. Faktorem je vědomí,

47 SPAEMANN, R., *Štěstí a vůle k dobru*, Praha: Oikoyemenh, s. 207-219, ISBN: 80-86005-01-0.

které je slibem vázáno. Každý může ke slibu zaujmout určitý postoj, faktorem, který by měl být určující je svědomí. Lidé se mění, slib však vyžaduje pevnou osobu.

Člověk se jako osoba nemůže vymanit ze své přirozenosti. Specifickým kořenem je důvěra a víra v dané slovo a svobodné pouto. To, že slib může být porušen je také podstatou slibu. S tím však souvisí ztroskotání identity. Pokud by však tato slabost nebyla zaviněna svobodně, nebylo by zde možné odpuštění.

Na jedné straně odpuštění předpokládá vinu, ale na druhé předpokládá, že si osoba takové bytí nedala definitivně. Skrze přehodnocení může skutky nově integrovat.

Osoby se uskutečňují skrze sebetranscendenci, což znamená, že člověk zakouší sám sebe jako někoho, kdo je uznávám ostatními. Odpuštěním se nazývá právě dovolení druhému člověku, aby nově definoval své bytí ve vztahu k druhému. O to se musí prosit, není na něj kladen nárok. Ublížený má však povinnost viníkovi vyhovět.

Odpuštění může být podmíněné například tím, že byla spáchaná škoda. V tomto případě nastupuje trest, který je prostředkem pro odstranění viny. Instituce, které ho určují, musí však umožnit člověku, aby se distancoval od viny.

Zlo se nezakládá na nezaviněné nevědomosti. Je však druhem nevědomosti vždy zatížené. Pouze jasný pohled na věc umožňuje obrácení. Kdo démonizuje zlo, není schopen ani odpouštět.

Odpuštění dosáhne plného cíle až ve fázi smíření. Předpokladem je rovnost vzájemného uznání. Ta může být obnovena jen proto, že nebyla nikdy ani zničena.

Dokud člověk žije, nemůže být jeho osoba zničena, proto zůstává tím, komu je vždy možné odpustit. Kdo činí zlo, neví o tom plně.⁴⁸

3.4. Shrnutí filosofického pohledu na téma odpuštění

Filosofie se tématem odpuštění zabývá z hlediska lidského bytí a promítá do svých tvrzení i otázky duchovního života, proto je úzce spjato i s oborem teologie.

Zabývá se především tím, jaké jednání je správné a jaké zlé, dále jak souvisí vina a odpuštění s lidskou přirozeností a nastoluje i otázku, zda existuje odpuštění sobě

48 SPAEMANN, Robert. *Personen: Versuche über den Unterschied zwischen ‚etwas‘ und ‚jemand‘*. Dritte Auflage. Stuttgart: Klett-Cotta, 2006. s. 235–251, ISBN 978-3-608-91813-7.

samotnému. Autor Robert Spaemann, který je v mé práci klíčovým nazývá tuto problematiku však spíše odpovědností za sebe sama a zmiňuje s tím související filosofický pojem svobody, což je spjato s pojmy práv a povinností.

Dalším souvisejícím pojmem je termín spravedlnosti, který je zde pojímán s ohledem na celou společnost. To doprovází filosofické zkoumání trestu, a to především, kdy je trest adekvátní.

Již zmiňovaná přirozenost znamená především to, že lidé nejsou dokonalými bytostmi, což je přirozeným faktem, který musí ostatní respektovat a tím jim zároveň odpouštět, neboť vyžadováním dokonalosti by je pouze ničili.

Tento fakt je určen dědičným hříchem, který je především otázkou teologie, a který způsobil narušení a oslabení přirozenosti, která je ke zlu nakloněna a člověk sám svou silou nemůže trvale zlo přemoci.

4. Odpuštění z pohledu teologie

Jak jsme se již dozvěděli v předešlých kapitolách, odpuštění není pouze filosofickým tématem, je propojené i s náboženstvím. Tyto dva obory spolu velice úzce souvisí, proto zmíním i pohledy autorů zabývajících se touto tematikou.

Odpuštění je darem od Boha, není to ničím, co by muselo zákonitě přijít, když chceme, či potřebujeme. Může trvat dlouho, než člověk dozraje k pocitu osvobození se od zlosti a není dobré se k tomu jakýmkoliv způsobem nutit. To nevede k odpuštění, ale pouze ke snaze potlačit v sobě negativní emoce, které z ublížení máme.

Příkladem je žena, kterou opustil manžel kvůli milence, která mu porodila další dítě. Žena byla naprosto zoufalá a bezradná, stále ho měla ráda, a především svého potomka, pro kterého chtěla otce, rodinu. Muž se k ní chtěl také vrátit, neboť uznal, že udělal chybu, a že mu oba schází. Trvalo to několik let, než žena dokázala odpustit a vpustit si jej znovu do svého života. Nikdy však nezapomněla, důvěra mezi nimi vyprchala, a vztah se stal pro ni peklem, přestože si moc přála, aby věci byly jako dřív, chtěla jeho vinu vymazat. Zjistila však, že to bohužel nejde.

Podstata náboženské etiky spočívá na lidském vděku směřovaném k Bohu, z čehož se poté odvíjí jednání. Člověk by měl respektovat dobro svých bližních. Etické principy náboženství se podílejí na celé kulturní společnosti. Etiku dělíme na autonomní: člověk

si vymezí svou vlastní etiku a heteronomní: je dána z vnějšku (stanovena společenskou autoritou, Bohem). Podkategoriemi jsou dále individuální etika: zabývá se etickými otázkami jedince a sociální etika: zabývá se touto problematikou z hlediska skupin.⁴⁹

4.1. Odpuštění v Bibli

V Bibli je pojem odpuštění často zmiňován, neboť Bůh by měl být pro každého z nás vzorem a texty Bible návodem pro naše chování. Jsme totiž obrazem Božím, a měli bychom se učit jednat přesně tak, jak jednal on sám. Bůh je v Bibli znázorňován jako milosrdný odpouštějící. Uvedu zde několik citací, které to dokazují.

„Člověk je předurčen, aby věrně napodobil obraz Božího Syna, jenž se stal člověkem, „obraz neviditelného Boha“ (Kol 1,15), aby Kristus byl první z mnoha bratrů a sester.“⁵⁰

Pokud se lidé budou snažit o smíření, a odstranění veškerých sporů, bude svět lidštější a šťastnější. „Usilujte o pokoj se všemi...Dbejte na to, ať nikdo nepromešká Boží milost, ať se nerozbují nějaký jedovatý kořen, který by nakazil mnohé.“ (Žid 12,14n)

K neustálému odpouštění nás pobízí právě Písmo svaté. Například v listě Kolosanům se píše „Oblečte milosrdný soucit, dobrotu, skromnost, pokoru a trpělivost. Snášejte se navzájem a odpouštějte si, má-li kdo něco proti druhému. Jako Pán odpustil vám, odpouštějte i vy.“ (3,12n)

Za odpuštění se musíme stále modlit. Především naslouchání Bohu nám může pomoci. Čím méně žije člověk duchovně, a to především nábožensky, s Bohem, tím menší šanci má k tomu, aby se naučil odpuštění a pokoře. Ten, kdo se modlí, nachází tím klíč ke svému životu. Od křesťana je vyžadováno, aby si udělal pořádek ve svém vlastním životě, odstranil bariéry. I píseň věnovaná Bohu je forma, která nám může pomoci odpustit druhým lidem. Ježíš nám nejen přinesl evangelium pokoje, ale zároveň je sám naším pokojem, proto mu musíme dát prostor, aby mohl být tím, kdo smiřuje.

Příkladem je podobenství o nemilosrdném služebníkovi. „*S královstvím nebeským je to tak, jako když se jeden král rozhodl vyžádat účty od svých služebníků. Když začal účtovat, přivedli mu jednoho, který mu byl dlužen mnoho tisíc hřiven. Protože mu je nemohl vrátit,*

49 JANKOVSKÝ, J., *Etika pro pomáhající profese*, s. 21-22.

50 Katechismus katolické církve, 381

rozkázal, ho pán prodat i s ženou a dětmi a se vším, co měl, a nahradit ztrátu. Tu mu ten služebník padl k nohám a na kolenou prosil: Měj se mnou strpení, a všechno ti vrátím! Pán se ustrnul nad tím služebníkem, propustil ho, a dluh mu odpustil. Sotva však ten služebník vyšel, potkal jednoho ze svých spoluslužebníků, který mu byl dlužen sto denárů: chytil ho za krk a křičel: Zaplat' mi, co jsi dlužen! Jeho spoluslužebník mu padl k nohám a prosil ho: Měj se mnou strpení, a zaplatím ti to! On však nechtěl, ale šel a dal ho do vězení, dokud nezaplatí dluh. Když jeho spoluslužebníci viděli, co se přihodilo, velice se zarmoutili; šli a oznámili svému Pánu všechno, co se stalo. Tu ho Pán zavolal a řekl mu: Služebníku zlý, celý tvůj dluh jsem ti odpustil, když jsi mě prosil; neměl ses také ty smilovat nad svým spoluslužebníkem, jako jsem se já smiloval nad tebou? A rozhněval se jeho Pán a dal ho do vězení, dokud nezaplatí celý dluh. -Tak bude jednat s vámi i můj nebeský Otec, jestliže ze srdce neodpustíte každý svému bratru.“ (Mt 18,23-35)⁵¹

Pokud nemají lidé sami sílu k milosrdenství, je potřeba poprosit o ní Boha. Jedině on může do srdcí lidí vložit lásku a odpuštění. I Ježíš Kristus, když mu vtloukali na kříži do rukou a nohou hřebíky pronesl větu „Otče, odpusť jim, vždyť nevědí, co činí“. Neodpustil v ten moment sám za sebe, prosil o to svého Otce, který má tu moc.

Je celá řada podob lásky, ale tou duchovní je právě láska k nepřátelům, kterou lidé nepociťují. Musí se k ní sami rozhodnout. K tomu abychom milovali své nepřátele je potřeba vynaložit určité množství úsilí, motivací je právě milost našeho Pána. Je to nejvznešenější druh lásky, neboť nezávisí na nás. Jedině Bůh nám jí může pomoci rozvinout.

Někteří lidé trpí tím, že se jim nedostalo lásky v době, kdy to nejvíce potřebovali, tedy v dětství a v dospívání. Lásku v dospělém věku neumí přijmout a opětovat. Jejich chování se vyznačuje nenávistí a agresivitou. Z tohoto bludného kruhu je možno vystoupit pouze tím, že na jejich nenávist odpovídáme láskou. Pomáhá hledání jejich kvalit a pochvala, přestože mohou být v tu dobu ve výkonu trestu.⁵²

4.2. Odpuštění v katolickém křesťanství

Jakožto praktikující křesťanka vnímám odpuštění jako neodmyslitelnou součást života, neboť vzorem každého z nás by měl být právě Bůh, který miluje z celého srdce jak

51 ABELN, R., KNER, A., *Odpuštění*, s. 36, 44-51, 59.

52 GILBERT, G., *Odpuštění*, s. 29-32, 36, 44-45.

své přátele, tak i nepřátele, kteří ho jakýmkoliv způsobem zradili, či od kterých se mu dostává zklamání i nyní, skrz jejich zlé jednání.

Pro křesťany je jednou z nejdůležitějších pojmů láska, která se projevuje právě také v odpouštění. Právě Bůh je tím, koho bychom měli vidět v druhých lidech, se kterými se v životě dostáváme do různých situací. Tyto situace nás učí a formují, dalo by se říci, že zároveň připravují na posmrtný život, ve kterém budou naše skutky sečteny, a kdy se setkáme s naším Otcem tváří v tvář. Bude nám odpuštěno stejně tak, jako to činíme nyní my, v pozemském světě.

Pro křesťany má být odpouštění každodenní samozřejmostí. Potřebují ho k životu a vyprošují si ho od Boha. V křesťanské společnosti je důležité neustále se snažit odpouštět a odpuštění získávat. Pokud je lidé ostatním poskytnou, dostanou je sami od Boha, a pokud ne, tak ani Bůh se k nim nesmiluje. Dle knihy od Guye Gilberta „Odpouštění“ je spousta lidí, kteří to neumí. Je to však jedno z přikázání Evangelia. Bez toho totiž není přítomna ani láska, přestože to vyžaduje určité přemáhání se, není to lehké. Je důležité mít rád i nepřátele, což někdo považuje za bláznovství, proto jde o jeden z nejnáročnějších požadavků na světě. Náš Pán zvrátil Starozákonní „Oko za oko, zub za zub“, na „Odplat' zlo dobrem.“ Tato cesta vede do ráje s ostatními, kdo milují Boha.

Odpouštět proto musí z plného srdce celou jejich bytostí. Bůh na všechny čeká a odpustí jim.⁵³

„Kde se rozmohl hřích, tam se v míře ještě daleko štědrější ukázala milost“

„Pouze Bůh odpouští hříchy. Protože Ježíš je Boží syn říká o sobě: Syn člověka má moc na zemi odpouštět hříchy (Mk 2, 10) a vykonává tuto božskou moc: „Odpouštějí se ti hříchy!“ (Mk 2,5; Lk 7,48). Ba víc: z moci své božské autority dává tuto moc lidem (Srov. Jan 20, 21-23), aby ji vykonávali jeho jménem.

„Kristus chtěl, aby celá jeho církev byla svou modlitbou, svým životem a svou činností znamením a nástrojem odpouštění a smíření, které nám získal za cenu své krve. Výkon moci rozhřešovat hříchy však svěřil apoštolské službě. Té světil „službu“ usmiřovat.

53 Tamtéž, s. 7-9.

Apoštol je vyslán „ve jménu Krista“ a sám Bůh skrze něho nabádá a prosí: „Smiřte se s Bohem!“ (2 Kor 5,20)⁵⁴

Evangelium má za úkol ukazovat lidem milosrdenství hříšníkům skrz Ježíše Krista. Eucharistie je svátostí jakožto prostředkem k vykoupení. Přijmout Boží milosrdenství znamená zároveň přiznání lidských vin. Bůh je spravedlivý a lidské hříchy po jejich přiznání očistí a odpustí. Kde je hřích se v ještě větší míře ukazuje milost. Ta obrací lidská srdce a vede je k věčnému životu. Lidské obrácení vyžaduje přítomnost uznání, že člověk zhřešil. To zahrnuje soud vnitřního svědomí a stává se láskou.⁵⁵

4.3. Křesťanský pohled na problematiku viny a odpuštění z historického hlediska

Otázka viny se objevuje již ve starozákonním textu, kde je popsán trest za prvotní hřích Adama a Evy, v následujících odstavcích uvedu alespoň krátkou ukázkou.

„Tu uslyšeli hlas Hospodina Boha procházejícího se po zahradě za denního vánku. I ukryli se člověk a jeho žena před Hospodinem Bohem uprostřed stromů v zahradě. Hospodin Bůh zavolal na člověka „Kde jsi?“ On odpověděl: „Uslyšel jsem v zahradě tvůj hlas a bál jsem se. A protože jsem nahý, ukryl jsem se.“ Bůh mu řekl: „Kdo ti pověděl, že jsi nahý? Nejedl jsi z toho stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst? Člověk odpověděl: „Žena, kterou jsi mi dal, aby při mně stála, ta mi dala z toho stromu a já jedl.“ Proto řekl Hospodin Bůh ženě: „Cos to učinila?“ Žena odpověděla: „Had mě podvedl a já jsem jedla“. I řekl Hospodin Bůh hadovi:

„Protožeš to učinil, budeš proklet, odvržen ode všech zvířat, a ode vši polní zvěře. Polezeš po břiše, po všechny dny svého života žrát budeš prach. Mezi tebe a ženu položím nepřátelství, i mezi símě tvé a símě její. Ono ti rozdrtí hlavu a ty jemu rozdrtíš patu.“

Ženě řekl: „Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout“.

Adamovi řekl: „Uposlechl jsi hlasu své ženy a jedl jsi ze stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst. Kvůli tobě nechť je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení.

54Katechismus katolické církve, 1442

55 Katechismus katolické církve, 1846

Vydá ti jenom trní a hloží a budeš jíst polní byliny. V potu své tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš.“ (Gn 3,8-19)

Je zajímavým faktem, že v dřívější době bylo na hřích nahlíženo odlišným způsobem, než dnes. Tento náhled bych ráda ve své práci také zmínila.

Zaměřila jsem se na text Tomáše Kempenského, neboť jde o klasika, jehož názor je typický pro dobu, ve které žil.

Tyto názory jsou velice radikální a pro dnešní dobu jistě zajímavé, především k porovnání s dnešním křesťanským pohledem na posmrtný život, protože jeho požadavky jsou přísné a kladou důraz na odsouzení hříchu.

1. Každý člověk by měl myslet na to, že jednou zemře a stane před soudcem, který bude spravedlivý a nic mu nebude skryté. Bůh zná veškeré špatné vlastnosti člověka. Bolest může být očištěním a lkaní vyslyšeno.

2. Očistec je spasitelný a člověk má být trpělivý, i v případě, kdy zakouší bezpráví. Více se v tomto případě rmoutí nad hněvem bližního, než svou vlastní křivdou. Očistec odpouští viny a modlí se za protivníky. Od hříchů je lepší očistit se dříve, než je ponechat budoucnosti. Neměli bychom milovat neřízeně pouze své vlastní tělo.

3. Čím více šetří člověk své tělo v přítomnosti, tím více bude později trpět. Každý bude trestán právě tím, čím ve svém životě hřeší.

4. Každý hřích bude obsahovat svá muka. Každá hodina trestu bude těžší nežli sto let pokání. Pokud chce být člověk bezstarostným, měl by litovat svých hříchů. Chudí budou plní důvěry a bohatí se budou strachovat.

5. Kdo se naučil být potěšilý, bude zde ukázán jako moudrý. Zbožní se zde budou radovat a bezbožní truchlit. Pozlacený palác bude méně obdivován než chudobná budova.

6. Čisté svědomí zde potěší více než moudrost. Větší požitek zde bude z modlitby a radost z chudoby. Člověk by se měl proto učit snášet menší útrapy v životě než potom ty těžší. Na tomto světě člověk prokazuje, nač poté bude stačit. Člověk se nemůže zároveň těšit ze světa a poté vládnout s Kristem.

7. Vše, kromě lásky k Bohu a služby k němu je nicotné. Kdo miluje Boha, nemusí se bát trestu ani smrti. Koho však těší hřešit, měl by se bát soudu. Od zlého člověka udržuje strach z pekla. Kdo nedbá Boží bázně, upadá d'áblu.

O horlivé nápravě celého našeho života

1. Buď bdělý v Boží službě a uvažuj o tom, proč jsi na světě. Snaž se především o duchovní pokrok, neboť se ti dostane odměny. Zůstaneš-li věrný, bude věrný i Bůh. Uchovej si naději, ale nebuď si příliš jistý.

2. Člověk, který upadne do úzkosti, by měl dělat to, co by dělal, kdyby to věděl. Odevzdat se do Boží vůle a snažit se mu zalíbit.

3. Mnohé lidi odrazuje od Boží cesty její náročnost. Ti, kdo chtějí překonávat vše těžké, v ní pokračují.

4. Kdo se snaží, bude úspěšnější než ten, kdo je mravný, ale málo horlivý ve ctnostech. Pomáhá se odtrhnout od toho, k čemu se kloní porušená přirozenost a usilovat o ctnost, které se člověku nedostává. Člověk se má i odklánět od toho, co se mu nelíbí na druhých.

5. Dbej duševního pokroku a následuj dobré příklady. Chraň se, abys nedělal totéž co ti, kterým to vytýkáš.

6. Pamatuj na předsevzetí, protože pokud dlouho kráčíš v Božích šlépějích, je hanba to porušit.

7. Horlivý řeholník přijímá vše, co mu Bůh ukáže. Vlažný má jen trápení.

8. Pokud je doba, kdy hodně zbožných lidí chválí Boha, je hanba lenošit.

9. Šťastnější by byl člověk, který by pouze od rána do večera velebil Pána než ten, který slouží potřebám svého těla.

10. Člověk poznává skutečně Boha až ve chvíli, kdy nepotřebuje útěchu nikoho jiného. Ten se mu zcela odevzdá s důvěrou.

11. Vždy pamatuj na konec a na to, že nikdy nevrátíš ztracený čas. Bez péče nezískáš ctnost.⁵⁶

Dnešní křesťané vyzdvihují v problematice hříchu milosrdenství, odpuštění, a lásku jak k bližním, tak i k nepřítelům, neboť jim to tak přikazuje Ježíš Kristus, který je jejich příkladem.

⁵⁶ KEMPENSKÝ, T., *Následování Krista*, Česká katolická charita, Praha: 1968, s. 40-45.

4.4. Závěrečné shrnutí teologického pohledu na téma odpuštění

Teologie se tématem odpuštění zabývá velice intenzivně. Pojímá ho specificky, neboť se jím zaobírá nejen v lidském smyslu, což je odpuštění jako takové, ale zároveň v tom nadpozemském, kdy se již odpuštění nazývá milosrdenstvím a stává se tak něčím „vyšším“, jelikož se jedná o situaci, kdy odpouštějící instancí je Bůh, který by měl být vzorem každého smrtelníka. Všichni lidé jsou totiž obrazem Božím, a měli by ho napodobovat ve svých skutcích a žít podle jeho vzoru. Bůh nařizuje lidem, aby odpouštěli bližním a milovali je, ať už se jedná o přátele, či naopak o nepřátele, tak, jako to učinil on sám, když odpustil Pilátovi, který ho vydal na smrt.

S teologickými pojmy souvisí také pojmy jako spása, na kterou čekají všichni křesťané. Věří, že jednoho dne budou spaseni, a dostanou se do nebe, kde budou společně s Ježíšem Kristem přebývat, zbaveni všech hříchů, které za svůj život učinili. Čekají na již zmiňované milosrdenství, a tím pádem odpuštění jejich lidských nedokonalostí.

Důležitým teologickým pojmem je také pokání, které je prostřednictvím k udělení milosrdenství. Věřící křesťané se touží očistit od všech hříchů, kterých skrze pokání litují, a prosí o odpuštění Boha, který je všemohoucí, a který všem lidem přislíbil Boží království.

I když se pojem hříchu v průběhu historického vývoje nezměnil, mění se důrazy kladené na různé aspekty pokání. Zatímco dřívější pohled více akcentoval spíše potrestání hříšníků, v současné době se dostává do popředí pojem milosrdenství. Společnost mnohem tolerantnější k litujícím hříšníkům než v dobách minulých. Snaží se jim ve většině případů pomoci v obrácení na lepší cestu a trestaným vězňům poskytnout podporu v navrácení se do společenského života, který často špatně zvládají. Dříve se na hřích pohlíželo o poznání přísněji, a to především v souvislosti s posmrtným životem. Tomáš Kempenský popisuje dramaticky smrt hříšníka s ohledem na peklo, které po ní následuje. Autor zmiňuje hříchy, které v dnešní době mnoho lidí natolik nevnímá jako podstatné, například přemíru majetku a nadměrnou radost z něj.

Posmrtnému životu, který je v teologii jedním z primárních témat, předchází očista duše a s tím je spojené i odpuštění hříchů. Prostředkem je svátost smíření prostřednictvím kněze, který je prostředníkem mezi člověkem a Bohem. Uděluje rozhřešení a odpuštění hříchů.

5. Psychologický pohled na odpuštění

Psychologii v mé práci zmíním pouze okrajově, neboť zásadně nesouvisí s teologickým a etickým rámcem odpuštění. Je však určitě zajímavé dozvědět se i některé psychologické aspekty, které s odpuštěním souvisí, neboť je také významným oborem. Zmíním zde stručný přehled modelů odpuštění, jak vypadá falešné odpuštění, kdy člověk neodpustí doopravdy, ale pouze zvnějšku.

5.1. Modely odpuštění

Po většinu historie moderní psychologie bylo téma odpuštění do značné míry ignorováno.

Přesto i po desetiletích vytrvalého empirického zkoumání zůstávají psychologové rozpolceni v tom, jak by mělo být definováno odpuštění.

Někteří psychologové upřednostňují interpersonální modely odpuštění. Podle těchto přístupů je odpuštění činností zahrnující komunikaci (možná verbální, možná ne) mezi agenty. *Modely odpuštění založené* na usmíření vychází z výzkumu evoluční psychologie a evoluční etiky. Podle těchto názorů se odpuštění vyvinulo jako mechanismus pro potvrzení vzájemné spolupráce mezi jedinci.

Jiní se snažili definovat odpuštění pomocí intrapersonálních modelů. Podle těchto modelů dochází k odpuštění uvnitř. Model založený na rozhodování pohlíží na odpuštění "jako na akt vůle, volbu opustit nebo se zdržet" zášti, hořkosti a potřeby pomsty. *Motivační* model chápe odpuštění jako proces zahrnující snížení motivace vyhnout se pomstě nebo usilovat o pomstu a zvýšení benevolentních a smířlivých motivací). *Kognitivní* modely chápou odpuštění jako přehodnocení příběhu o přestupku, přestupníkovi a odpouštějícím. Člověk odpouští změnou svých předpokladů, přesvědčení, standardů nebo vnímání viníků a provinění. *Modely založené na* emocích vidí odpuštění jako splněné nahrazením negativních, nemilosrdných emocí

Ještě jiní navrhli *smíšené modely*, podle nichž má odpuštění interpersonální i intrapersonální režimy nebo aspekty. Tito autoři, že když se člověk cítí shovívavý k pachateli, ale tolik *nekomunikuje, tiše odpustil*. Případně, když se člověk necítí shovívavý, ale řekne pachateli, že odpouští, dosáhne prázdného *odpuštění*. Když se člověk cítí shovívavý a říká to pachateli, dosáhl *plného odpuštění*.

Z uvedeného vyplývá, že v psychologických vědách panují značné neshody ohledně povahy odpuštění. To vede k závěru, že neexistuje konsensuální definice odpuštění.⁵⁷

5.2. Falešné odpouštění

Existuje i „rádoby“ odpuštění, které však skutečným odpuštěním není. Člověk se pouze upevňuje v roli oběti.

Druhy:

1) *Odpuštění z povinnosti* - člověk se domnívá, že koná správnou věc, duchovní povinnost, o pocit spravedlnosti. Jde však o domýšlivost.

2) *Věnování omluvy* - sebeklam. Odpuštění není nic, co řídíme, proto jde pouze o hru na Boha.

3) *Předstírání odpuštění* - lidé tvrdí, že se nezlobí, přestože jsou hněvu plní, popírají zlobu. Jde o formu sebedestrukce. Toto pramení ze strachu z odmítnutí, z domněnky, že hněv není přijatelný.

4) *Odpustit a zapomenout* - tento přístup plodí potlačování. Lidé, kteří jsou moudří, nezapomínají, i když odpustí. Pamatují si poté ponaučení, které ze situace vyplynulo.⁵⁸

Člověk samozřejmě nemůže zapomenout, není to totéž, co odpustit. Je potřeba přeměňovat agresi uvnitř nás, a vylučovat trápení, dokud nebude zcela pryč. Existují provinění, které se zaryjí hluboko dovnitř nás. Od toho také Bůh paměť stvořil. Proto pokaždé, když si člověk vzpomene na to, že mu bylo ublíženo, vybaví si i to, že odpustil. Naopak, když neodpustíme, tak zapomenutá zranění mají velice negativní vliv na naše chování. Vzpomínka jednou stejně vypluje zpět na povrch. Pokud chceme doopravdy odpustit, musíme mít k tomu dobrou paměť. Bůh odpouští nekonečně.⁵⁹

Ani křivdu není možné zcela zapomenout. Pokud to někdo ublíženým lidem radí, může to být vlídným gestem, které je však velice krátkozraké. Nejde o pomoc, ale o překážku. Ztěžují budování veškerých vztahů. Pokud je „zapomenuto“, mění se

57 HUGHES M., P., WARMKE B., Stanford Encyclopedia of Philosophy, *Forgiveness*, 2017, dostupné na: <https://plato.stanford.edu/entries/forgiveness/#SelfForg.>

58 Tamtéž, s. 39-57.

59 GILBERT, G., *Odpuštění*, s. 57-59.

v ubližování druhým lidem. Ublížený se mění ve zraňujícího. Zkušenost s ubližením je bolestná, může se však stát požehnáním. Zpracovaná křivda lidem dodává schopnost citlivosti ke druhým. K tomu musí člověk však vynaložit velké úsilí.⁶⁰

5) *Omlouvání* - lidé často omlouvají sami v sobě člověka, kterému odpouštějí. Je potřeba rozloučit se s minulostí. Je však samozřejmě potřeba i dokázat se vcítit do druhého, proč udělal to, co udělal. To nám otevírá dveře k milosrdenství a soucitu.

6) *Odpuštění člověku, aniž bychom omluvili jeho činy* - tento přístup v sobě skrývá pokrytectví a odsouzení.⁶¹

5.3. Cesta k odpuštění

Podvolení se - lidé se nepokouší ovlivnit výsledek, čím více se totiž snaží odpustit, tím větší zlost pociťují. Je potřeba zbavit se pocitu oběti. Podstatou je přijmout člověka, který ublížil. Neznamená to však, že ho musí mít odpouštějící bezpodmínečně rád.

Využití příležitosti - každé ublížení je novou příležitostí pro odpuštění. Pokud existuje někdo, kdo druhého rozčiluje, je pro něj darem, neboť v něm přišel něco důležitého vyléčit.

Pocítění bolesti - je potřeba procítit každou situaci a to naplno. Pokud cítíme smutek, depresi, či zlost, nic se nestane. Pozitivní smýšlení je v tomto případě pouze popřením. Negativními se naše pocity stávají ve chvíli, kdy s nimi nepracujeme.

Emocionální zkušenost - každý člověk své emoce dokáže procítit. Pokud se neuvolní potlačené emoce, nemůže se člověk posunout dále. Je důležité si své emoce uvědomit a pracovat s nimi.

Milovat i hněv - pracovat s hněvem znamená zbavovat se ho. Rozumové zpracování není možné, další z možností, jak se lidé snaží s ním vypořádat je o něm mluvit.

5.4. Závěrečné shrnutí psychologického pohledu na odpuštění

Psychologie hraje v problematice o odpuštění také nemalou roli. Odpuštění je totiž vždy nutně spjato s emocemi. Těmi negativními jsou například bolest, či hněv.

60 AUGUSTIN, J., *Křivda odpuštění smíření*, s. 12.

61 TIPPING, C., C., *Radikální odpuštění*, s. 57-60.

Jedná se o emoce, které jsou spojovány spíše s problémem, který odpuštění předchází, a tím je vina.

Člověk často přemýšlí s ohledem na emoce afektivně, a na základě toho své postoje i mění. To je jedním z problémů emocí, nad rozumem může převládnout vášně, která je doprovází, a tím ho zcela pohltit. Pocity jsou proto často tím, co určuje lidské jednání.

Odpuštění v sobě zahrnuje i momenty pozitivních emocí, které po přehodnocení postojů k problému přichází. S odpuštěním je spojováno například štěstí, či úleva.

Důležitá je i role jedince, který ovlivňuje proces odpuštění, a to svým postojem, který zaujme ke křivdě, která mu byla způsobena danou vinou.

Psychologie se zabývá i zapomenutou křivdou a potlačením emocí, což vede k falešnému odpuštění, které je velice nebezpečné pro ukřivděné jedince, kteří v budoucnu navazují nové vztahy. Křivda totiž může vést k různým mezilidským problémům. Takoví lidé chtějí mít klid od konfliktních situací a uzavírají se sami do sebe, tvrdí, že na křivdu zapomněli. Snaží se ji vytěsnit ze svého života, což však není možné, pokud nebyla zpracována. Práce s křivdou je složitým procesem, který může být i dlouhodobým, a často vyžaduje odbornou pomoc, neboť si s ní lidé sami nedokáží poradit.

Potlačení negativních emocí a uzavření se do sebe může negativně ovlivnit psychiku jedince, či přispět ke špatnému zacházení s blízkými osobami ze strany ublíženého, často i k nedůvěře. Proto je důležitá role psychologa, který se snaží těžkou křivdu u takto zraněných lidí napravit a pomoci klientovi vyrovnat se s jeho negativními pocity, zpracovat je a začít tak od začátku a „s čistou hlavou.“

6. Odpuštění jako klíčový prvek v sociální práci

Pro sociální práci je velice důležité umět rozpoznat, kdy vstupovat do vztahů klientů jako třetí osoba tam, kde je situace již bezvýchodná. Klienti potřebují mnohdy sdělit objektivní pohled na věc, a poradit, jak postupovat dál, což je úkol právě sociálního pracovníka, který však musí sám nejlépe odhadnout situaci, k čemuž musí mít právě znalost etiky, která nám definuje odpuštění a to, jak se nejlépe rozhodovat, a jak konat.

Sociální pracovník musí umět při práci s klientem přemýšlet a také mít solidní znalostní základ ze souvisejících oborů. Téma odpuštění se promítá především

do problematiky sociálního poradenství, kdy sociální pracovníci poskytují psychosociální podporu lidem, kteří jsou v náročných životních situacích.

Jako příklad můžu uvést příběh ženy, která v sobě nedokáže rozpustit zlobu, její adoptovaný syn zabil svoji sestru, její vlastní dceru. Neví, jak se zachovat, a jak ve svém životě pokračovat dál, situace jí přijde neúnosná.

Sociální pracovník je jednou z možných osob, kteří jí tuto cestou pomáhají znovu nalézt.

6.1. Sociální práce

V kapitole o sociální práci uvedu kromě obecných definic tohoto oboru i možné cílové skupiny, na které se tato disciplína zaměřuje a zkonkretizují je na oblast odpuštění.

„Sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v mezilidských vztazích a posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich osobního blaha.

Užívaje teorií lidského chování a sociálních systémů, sociální práce zasahuje tam, kde se lidé dostávají do kontaktu se svým prostředím. Pro sociální práci jsou klíčové principy lidských práv a společenské spravedlnosti.“⁶²

Sociální pracovník má odpovědnost za právo na sebeurčení klienta, za sebe, za klienta jako takového, a za legitimitu přijmutí odpovědnosti za klienta, což se váže k akceptaci klienta a profesionálnímu vztahu, má klientovi poskytovat náhled na situaci, stabilizuje podmínky tak, aby se klient mohl rozhodovat, dodává informace a pracuje i s prostředím klienta. Veškeré své znalosti využívá ve prospěch klienta.⁶³

V sociální práci je vztahový aspekt také zřejmý, neboť pomáhá člověku v jeho přirozeném prostředí.

62 Sociální revue, Společnost, sociální politika a soužití, 2005, Projekt: K naplnění předpokladů pro výkon činnosti v sociálních službách Registrační číslo projektu: CZ.1.04/3.1.03/22.00130, s. 2, dostupné na: <http://socialnirevue.cz/item/definice-socialni-prace.>>

6.2. Některé cílové skupiny sociální práce v oblasti odpouštění

6.2.1. Odpouštění mezi partnery

Je mnoho párů, kteří řeší otázku domácího násilí a nenávistných hádek, kvůli kterým trpí především jejich potomci. Zde má místo sociální práce, která je mnohdy zprostředkovatelem usmíření se, či vyřešení dramatických konfliktních situací. Sociální pracovník se může stát jakýmsi poradcem v tom, jak se lidé mají se situacemi, které mohou nastat a bývají nebezpečné, vypořádat. Jinými slovy sociální pracovník má být člověkem, který má za cíl smír či usmiřování v problémových rodinách tak, aby jejich členové k sobě našli cestu a naučili se krizové situace zvládat do budoucna sami.

Trvalá lidská láska se stává největší oblastí utrpení a křivd, neboť čím více touží člověk po citech, tím větší očekávání má, a tím snadněji dojde ke zklamání, které se chápe jako ublížení. Chybí-li poctivost, může dojít k zneužívání důvěry. Hluboká znalost emocionality může pomoci lidem osvojit si umění odpouštění a smíření se. Konfliktům by se proto neměli lidé vyhýbat, ale naopak poznávat v těchto situacích rozdílnost charakterů. Stávají se školou odpouštění. Charakterové vlastnosti se projevují po opadnutí zamilovanosti, kdy si na sebe manželé teprve začnou zvykat. Před tím byly skryty.⁶⁴

Každý akt odpuštění je zároveň vyrovnáváním se se smutkem. Druhému člověk důvěřuje a očekává od něj splnění svých přání. Zradou byla dotčena láska, ale i sebeláska. Je důležité uvědomit si, že druhý poničil tím, že zradil milovaného především svoji sebelásku, a potřebuje pomoci k uzdravení, aby ji znovu nabyl. Je jiným člověkem, než ho ostatní do té doby viděli, musí ho proto nahlížet z nové perspektivy. Kritizovat je správné, ale vždy s láskou. Každý z nás má tendence hledat chyby pouze na tom druhém a sám se ospravedlňovat. K tomu, aby lidé každým dnem nahlíželi na druhé podobným pohledem, musí velice bojovat sami se sebou. Krize mezi partnery je zablokovaná láska, neboť člověk není nikdy spokojený, musí v sobě však najít určitou sílu, která ho sune vysoko. Nikdy by neměl jeden z partnerů jít spát, dokud nepožádal druhého o odpuštění, pokud tato slova nedokáže ani jeden vyslovit, spěje vztah k rozchodu. Je potřeba mít v sobě pokoru.

Až když se uzdraví naše nitro, je možné odpuštění ostatním lidem, které je darem. Neznamená to, že odpouští člověk, pouze předává odpuštění od Boha. Každý si musí

64 AUGUSTIN, J., *Křivda odpuštění smíření*, s. 24-25.

uvědomovat vlastní chyby a nehledět jen na chyby ostatních. Věta „Ty se nikdy nezměníš“, zničila mnoho vztahů. Tím, že někdo někomu odpustí, do něj vkládá novou důvěru.⁶⁵

Vzájemné soužití bez odpuštění není reálné. Pravá láska se projevuje právě odpouštěním a přijímáním nedostatků toho druhého. O tuto ctnost musíme prosit Boha.

Hádky začínají většinou od maličkostí a patří ke každodennímu životu, i rostlina musí bojovat o prostor, zvířata se zvířaty, lidé s lidmi-o moc, území, a podobně. V rodinném životu je to naprosto stejné, nelze se vyhnout špatné náladě, nelibosti, či napětí.

Hádky v manželství začínají v těchto případech hlučně, končí tiše. Lidé už postupem času nežijí spolu ale proti sobě, chybí pochopení. Pokud již člověk nedokáže přestat, mění se slovo hádka na slovo hádavost, a ztrpčuje životy. To může být zakončeno i radostí z týrání protějšku.

Každý nad sebou občas ztratí kontrolu, a tak to jde po celý čas. Již prorok Jeremiáš, či Ježíš se dostali do sporů. Ježíš nikdy nepodlehł nespravedlivému hněvu, když to bylo potřeba, odešel, aby byl sám. Ode všech poté vyžadoval velkorysost, což je velká ctnost pro lidské soužití.

Výsledkem hádek je nedůvěra, podezírání a obviňování. Velkorysý člověk je zároveň skromný, což znamená, že se něčeho dokáže vzdát, a rozlišovat co je dobré a co ne. Takový člověk bere druhého vážněji než sebe samotného, a se sebou si dělá menší starosti. Po takových lidech je v dnešní době obrovská poptávka.⁶⁶

Překonání nedůvěry lze dosáhnout pouze překonáním podezíravosti. Pokud se jednou člověk zraní v lásce, má v sobě hluboký strach před další ránou. Nedůvěra je formou strachu, která vede k odmítání lásky a druhých lidí. Je to podvědomá a nerefléktovaná forma obrany, která spontánně blokuje lidské vztahy a uzavírá se do sebe. Probouzí se smutek a radost ze života je zničena.

Zranění člověk by si měl uvědomovat svoji nedůvěru a přijmout ji jako ránu svého srdce. Tím, že ji poté vyzná před Bohem, může slavit vnitřní vítězství. Lidské podezírání vede k podezírání samotného Boha, dokonce i v době, kdy se nám vede dobře. Mnozí

65 GILBERT, G., *Odpuštění*, Praha: Portál, 2020, s. 46-51.

66 ABELN, R., KNER, A., *Odpuštění*, s. 8-13.

podezírají i sami sebe, protože se podceňují, domnívají se, že jejich motivy jsou špatné. Bojí se o sebe a svoji budoucnost.

Člověk s tímto postojem nedokáže přijímat nezištné dary a snaží se je vynahrazovat, což vede k zištnosti. Pokud totiž nedokážeme přijímat dary, nemůžeme ani nezištně dávat druhým.

Měli bychom se proto ptát každý sám sebe, zda neoslabuje křivda náš pocit vlastní důstojnosti a vztahy s druhými lidmi a nedůvěry v naše vlastní síly.⁶⁷

6.2.2. Děti a mladí lidé v souvislost s odpuštěním

Děti jsou jednou z cílových skupin sociální práce. Bývají velice zranitelné a bezbranné. Nastíním rozdíl mezi odpouštěním u dětí a dospělých, neboť je jistě značný. Je těžké se v jejich citlivé duši někdy vyznat a najít si k nim cestu, proto je důležité o dětech a především o jejich psychice jako sociální pracovníci vědět co nejvíce.

Každý z nás někdy v životě již zažil nějakou křivdu, či nespravedlivé zacházení. K ublížení se neradi vracíme, ale nesnadno zapomínáme. Především dítě potřebuje ve svém dětství bezpečí, péči, lásku a přijetí. Pokud se tak nestane, trpí do budoucna pocity křivdy. Někdy tato ublížení mohou přesahovat emocionální a duchovní možnosti dítěte, proto je odsouvá do svého podvědomí a „zapomíná“. Takto se brání lidská psychika před bolestí. Zapomenutí je však pouze zdánlivé, na jedince působí do budoucna velice destruktivně.⁶⁸

Jsou to právě děti, kdo umí odpouštět velice snadným způsobem. Hněvají se na ostatní velice krátce. Děti jsou kouskem ráje na zemi, našim bohatstvím. I sám Ježíš postavil dítě doprostřed mezi učedníky a řekl „*Jestliže se neobrátíte a nebudete jako děti, nevejdete do království nebeského.*“ (Mt 18, 2). Děti mají na rozdíl od nás pouze jednu tvář, a to především ty předškolního věku. Nedokáží se přetvařovat ani být lstivé. Člověk jejich výroky vnímá jako dar. Vzhledem k tomu, že děti ještě nebyly zklamány, jsou bezmezně důvěřivé k ostatním lidem. Věří jim a jsou velkorysé, otevřené. Dokáží naprosto otevřeně mluvit i s Bohem, všechno Mu bez přetvařování říci. A to je vše, co je potřeba umět k odpouštění, jejich dětská otevřenost, upřímnost, proto je našim každodenním úkolem být v tomto ohledu dítětem.⁶⁹

67 AUGUSTIN, J., *Křivda odpuštění smíření*, s. 44-46.

68 Tamtéž, s. 5.

69 ABELN, R., KNER, A., *Odpuštění*, s. 29-33.

Pokud si odnáší křivdu z domova právě mladí lidé, je odpouštění velice prosté, přestože vyžaduje spoustu úsilí a práce na sobě. Tito lidé mají totiž spoustu energie, naděje a chuti do života, a proto jsou pro ně vztahy s druhými jednodušší. To jim poskytuje větší šanci vést vydařený život. Zároveň to mladým lidem zabraňuje k přenášení si špatných vzorů do života.

Pokud v sobě však křivdu nezpracují, staví se tím do pozice toho, kdo jim ublížil a dopouští se sami podobných nesprávných skutků.

Na bolest neexistuje žádný lék, ani čas. Pouze pokud je plně odevzdáme nebeskému Otci, tak ztrácí svou sílu. Měli bychom se za to modlit slovy „*Otče, odpusť jim, vždyť nevědí, co činí.*“ (Lk 23,34)

Děti a mladí lidé jsou zvláště náchylní k ublížení. Potřebují dobrý životní příklad, stabilní rodinu, emocionální podporu a podobně. Jejich křehká psychika působí, že se jim křivda vryje velice snadno do srdce.

Pozdější konflikty proto velice často způsobují křivdy způsobené v dětství.⁷⁰

6.2.3. Lidé v terminální fázi života

Lidé v terminální fázi života jsou pro mne nejdůležitější cílovou skupinou v oblasti sociální práce i z hlediska problematiky odpuštění. Je mnoho lidí, kteří se neusmířili s někým, koho v hloubi duše velice milovali, a nestihli mu svou lásku dát najevo. Dříve mezi nimi nastaly spory, které se zdály být neřešitelnými. Po smrti protivníka se však situace stane neřešitelnou a bezútěšnou, neboť z ní není cesty zpět tak, jako když je stále možnost usmíření. Najednou je člověk naprosto zoufalý, obklopen úzkostí a prázdnotou.

Uvedu příklad dvou sourozenců, které rozdělilo nespravedlivé vypořádání majetku. Bratr dostal vše, a sestra nic, přestože se o svou matku starala v posledních chvílích jejího života, a on nikoliv. Křivda zatemnila lásku, kterou k němu cítila, a do konce jeho života s ním nepromluvila, on také neprojevil snahu o usmíření. Když zemřel, byla z toho zdrcena, možná právě o to více, že neodešel ze světa v dobrém, vztah mezi nimi zůstal nedořešený. Dodnes toho lituje, a přeje si dostat další šanci, která však v tomto pozemském životě už nenastane.

70 AUGUSTIN, J., *Křivda odpuštění smíření*, s. 9-12.

Na světě je určitě mnoho lidí, kteří se potýkají se stejným problémem, jako pozůstalá žena. Pro ně je útechou zohlednění možnosti existence posmrtného života, odpuštění skrze Boha.

Bytí člověka nespočívá v prostém trvání, ale v nové generaci, které stárnutí uvolňuje své místo. Stárnutím ztrácí člověk schopnost cokoliv na svém jednání měnit. Starý člověk méně chápe, proč by měl dělat věci jinak.

Na druhou stranu jsou citlivější na každou změnu vnější i vnitřní, obojí u nich zvyšují napětí.

Naše bytostná konečnost ukazuje i omezené možnosti. Každý člověk má snahu uchovat si svůj život. I stáří má však svůj smysl, funkci, a jiné možnosti. Smrt má význam i v tom, že je koncem, jakýmsi omezením. Jen díky tomu má pro člověka takovou cenu čas. Nesmrtelný člověk by nic neudělal, neboť by měl neomezené množství času, všechno by odkládal.

Jde o vyvrcholení života a očekávání nového. Právě ve stáří se člověk přestane zabývat zbytečnostmi, neboť se mu omezují možnosti a přeje si správné ukončení života. Po smrti se z lidí stávají hotové a dokonalé osoby.⁷¹

Ve chvíli, kdy se člověk cítí v nebezpečí nebo na konci svého života, prožívá nutkavou potřebu odpustit. Není to však jednoduché. Pacient potřebuje podporu okolí, nejlépe nemocničního kaplana.

V odpuštění je nemoc vhodnou příležitostí ke změně postoje, či impulzem k odhodlání se k odpuštění či smíření. Smíření však vyžaduje iniciativu obou stran.

Nemoc napomáhá pohledu na problém s odstupem. Člověk se vyrovnává s léčbou a tím mění i svůj hodnotový systém. Křivda se může zdát v porovnáním s nemocí menší.

Slabost změnila i pohled druhé strany, která již nemá potřebu dokazovat svoji převahu.

Příklad: „65letý onkologicky nemocný muž léta nepromluvil se svým sousedem v dobrém. Důvodem byly hádky o ovoce ze stromu, který stojí na hranici jejich pozemku. Před nástupem do nemocnice se chtěl se sousedem usmířit. Když ho ale potkal na ulici,

71 SOKOL, J., *Člověk jako osoba*, s. 84-88.

nebyl schopný vyřknout slovo. Na lůžku se tím velmi trápil. Potom dostal nápad napsat sousedovi dopis s prosbou o návštěvu a urovnání sporů. Podařilo se, soused ho přišel navštívit a smířili se. Strom je starý, porazí ho – proč by měl růst pro vzájemnou zlost? Pacient na konci života uznal, že hádky byly kvůli malichernosti. “

Negativem je však to, že člověk se může někdy cítit příliš slabý, a myslí si, že nedokáže spory vyřešit, jak by chtěl. Nezbyvá dostatek času, aby se odpuštění proměnilo ve smíření. Někdy také zdravotní stav pacienta brání tomu, aby přehodnotil svůj postoj a dostal se z role oběti.

Konflikty také nejčastěji nastávají mezi lidmi, kteří jsou si nejbližší, a právě nemoc je dokáže vyvolávat.

Člověk, který je na konci svého života vidí neúspěchy ale i klady. Převažují zde však věci, které ho trápí. Potřebuje proto blízkou osobu, které se může svěřit, ať už jde o vinu, či neschopnost někomu odpustit, i když je pro něj těžké sdělovat nepřátelství, ve kterém žije. Rozhovor je proto náročný, ale přináší úlevu.

I odpuštění přináší velkou úlevu, která se projevuje i somaticky a má pozitivní účinnost na imunitní systém.⁷²

Když člověk zemře, pozůstalému vyvstávají na mysli různé otázky, například právě zda ho nezranil, či co všechno zanedbal. Pokud se tyto myšlenky vynoří, je potřeba si je připustit a neomlouvat se za ně. Je důležité nedeptat se právě pocity viny, tu je vhodné nabídnout Bohu a důvěřovat mu, neboť on ji odpustí. Pokud ani to nepomůže, měl by se člověk vyzpovídat ze svých pocitů. Když kněz udělí rozhřešení, měl by člověk odpustit sám sobě. Není dobré si vyčítat, že měl člověk něco udělat jinak. Je dobré věřit, že zemřelý již vinu odpustil.⁷³

6.2.3.1. Pomoc nemocničního kaplana při odpuštění lidem v terminální fázi života

U lidí v terminální fázi života je nejdůležitější právě duchovní opora, kterou mohou vnímat v mnoha lidech, nejdůležitější pro ně však z tohoto hlediska bývá právě kaplan, kterého tyto zařízení mívají k dispozici. Ten je jakýmsi duchovním průvodcem, který jim

72 OPATRŇY D., HOŠŤÁLKOVÁ M., *Caritas et Veritas*, Odpuštění na nemocničním lůžku, dostupné na: <http://www.caritasetveritas.cz/index.php?action=openfile&pkey=142>.

73Grün, A., *Než se setkáme v nebi*, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 2005, s. 12, ISBN.: 80-7192-668-X.

pomáhá nacházet oporu v Bohu a zároveň jim pomáhá řešit jejich problémové vztahy, v tomto případě s lidmi, se kterými přišli do konfliktu, který zásadně ovlivnil jejich životy a mohl je od sebe odloučit na několik dlouhých let. Nyní jsou na kraji života a smrti a usmíření je pro ně velmi důležité. To však sami nezvládnou, a je možné, že jej kvůli svému stavu již vzdali. V následujícím textu se pokusím nastínit, jakým způsobem se nemocniční kaplan pokouší pomoci právě lidem v terminální fázi života k hlavnímu cíli, kterým je odpuštění.

V naprosto klíčové a nejdůležitější fázi se nemocniční kaplan pokouší pacientovi pomocí rozhovoru umožnit, aby uvolnil své emoce a připustil si tím zároveň svoji bolest. Rozhovor je základem toho, aby se pacient mohl vnitřně začít uzdravovat tak, že si připustí svůj vztek, který ho ovládl, a kvůli kterému se cítí být ukřivděn.

Například může vyprávět pacientovi svůj životní příběh, který ho zranil, a dát mu najevo, že měl stejné emoce, jako nyní ukřivděný pacient, a že hněv je zcela na místě, není ničím, co je ostatním na obtíž a co je odsouzení hodné. Oba zúčastnění musí být zkrátka společně „na jedné lodi.“

Další důležitou fází je, aby si nemocniční kaplan vytvořil vlastní úsudek o problému, který mu pacient nastínil, a díky tomu mu může zároveň poradit tak, aby byl problém vyřešen, a pacient mohl získat i pohled na svůj problém z jiné strany. Nemocniční kaplan může například pacientovi, který vidí pouze zradu milované osoby, ukázat, že vina je i na jeho straně, a nezachoval se tak, jak by si situace zasloužila. To ho může dovést ke snaze o usmíření, neboť to může uvolnit jeho zatvrzelost vůči dotyčné osobě, kterou má v hloubi své duše rád.

Není od věci ani říci pacientovi fakt, že křivda není ničím, co by měl v sobě podporovat a pěstovat, ba naopak. Pokud si křivdu pacient zveličuje a nechává narůstat, hřeší tím vůči sobě i svým bližním. S křivdou je potřeba pracovat, v čemž mu nemocniční kaplan může také pomoci a osvobodit ho. Vysvětlit mu, že tím ubližuje pouze sám sobě.

Nemocniční kaplani podporují snahu větších komunit o pomoc při odpuštění. Jsou čtyři fáze v procesu odpuštění:

- 1) Připustit svou bolest: Pacient má možnost o všem v klidu přemýšlet. V rozhovoru s nemocničním kaplanem dokáže své myšlenky naznačovat.

2) Připustit svůj hněv: Pacient v rozhovoru dokáže připustit svůj hněv vůči sobě, vůči druhým i vůči Bohu. Pacient cítí k nemocničnímu kaplanu důvěru a ventiluje své negativní emoce.

3) Posoudit objektivně situaci: Krize ve vztazích může být způsobena například mylnými informacemi. Nemocniční kaplan může pacientovi ukázat nový pohled na situaci.

4) Osvobození z moci druhého: Pokud člověk nedokáže odpustit, poutá se tím k minulosti. Odpuštěním se oběť osvobozuje od křivdy. Umírající poté může zemřít v klidu.

To, že se nemocniční kaplan snaží pacientovi pomoci, neznamená, že budou jeho kroky vždy mravně správné. Musí se proto řídit etickými pravidly, kterými jsou:

1) *Princip autonomie*: Nikdo nemůže pacienta nutit, aby druhému odpustil, to by bylo pouze povrchní. Průběh také nemůže být očekáván příliš rychle. Nejúčinnějším prostředkem k dosažení cíle je proto pouze to, aby nemocniční kaplan na odpuštění jen upozorňoval. Zároveň musí respektovat i odmítnutí.

2) *Princip nonmaleficence*: Nemocniční kaplan se musí zachovat vždy tak, aby nepoškodil pacienta. Nesmí zlehčovat jeho problémy, ba naopak, musí dát pacientovi najevo porozumění. Musí se také vyhnout zpochybňování viny.

3) *Princip beneficence*: Úmysl nemocničního kaplana musí být vždy pomoc pacientovi. Pokud je pacient například agresivní, je morální povinností kaplana chránit své zdraví, není proto vázán žádnou objektivní povinností. Rozhovor klienta může rozplakat, či rozhodit, což má léčebný účinek.

4) *Princip spravedlnosti*: Nemocniční kaplan se snaží o to, aby pacient nebral vinu pouze na sebe, či aby ji naopak popíral. Nemá se ani snažit o zapomenutí.⁷⁴

Všichni z nás máme před sebou příslib Božího království. Kristus se stal člověkem právě proto, aby nás mohl dovést do nebe.

Když umře někdo, kdo je nám blízký, přemýšlíme nad tím, zda jsme odpustili, a zda i zesnulý odpustil nám. Vzpomínáme na jeho klady, které jsme dříve přehlíželi. Smutek, který prožíváme po smrti je spíše smutkem po nenaplněném vztahu mezi námi.

74 OPATRŇY D., HOŠŤÁLKOVÁ M., Caritas et Veritas, Odpuštění na nemocničním lůžku, dostupné na: <http://www.caritasetveritas.cz/index.php?action=openfile&pkey=142.>>

Mnoho z nás nedokáže totiž mluvit o lásce, kterou k druhému chová. Právě ti, co odchází, potřebují vnitřní spojení s blízkými lidmi. Opuštění je to hlavní, co má být vysloveno.

Nemocným a starým lidem je poskytováno poslední pomazání. Přináší velkou úlevu a uklidňuje. Je totiž potřeba odejít v pokoji. Skrz tuto svátost se uděluje také odpuštění hříchů. Jde o podporu duše i těla. Lidé se po ní cítí uspokojení. Pro Boha není nikdo ztracen.⁷⁵

Skutečnost, že zemřel někdo, kdo ublížil, nebo komu bylo ublíženo, a k odpuštění již nezbyl čas, bývá velice bolestná. Člověk pociťuje vinu mnohonásobně více než u jiných lidí.

Pokud byl konflikt mezi oběma stranami dlouhodobý, může pozůstalý cítit vinu i za smrt dotyčného. Jde o velice nezdravý pocit provinění. Jediným řešením je v tomto případě zprostit situaci dramatičnosti a pohlédnout na ni realisticky a beze strachu.

Smrt na velikost konfliktu nemá žádný vliv, viník má odpovědnost za špatné jednání stále stejnou, stejně tak jako své svědomí. Smrt nás smrt od hříchu vůči zemřelému neosvobozuje. Problém by se měl vyřešit v duchu víry a společenství svatých. Pokud se pozůstalý smíří s Bohem a se sebou samým, je to stejné, jako smířit se se zemřelým.

Ten, kdo odešel, nahlíží již na pozůstalé z jiné perspektivy. Opuštěl a rozumí jim i vzniklým konfliktům lépe než oni sami. Chápe důvody, proč vznikl i jeho důsledky. Proto by pozůstalí měli prosit, aby i jim pomohl k pochopení a odpuštění. Pokud se smíří se zemřelým, smíruje se i s Bohem a svým svědomím.⁷⁶

6.3. Sociální práce a odpuštění v závislosti na etice

Etika sociální práci umožňuje teoretický náhled na správné chování lidí, určuje jakési mantinely, hranice, bez kterých by nemohla tato profese sama o sobě fungovat, neboť jde o citlivou oblast, kde se pracuje s lidmi, kteří jsou velice zranitelní. Nesprávné chování sociálního pracovníka může vést ke klíčovým problémům v komunikaci, klienti se mohou v takovém případě zatvrdit a pomoc se stane zbytečnou, či naopak plní jiný účel, než který byl původním záměrem.

75 GILBERT, G., *Opuštění*, s. 80-84.

76 AUGUSTIN, J., *Křivda odpuštění smíření*, s. 91-92.

Sociální pracovníci často řeší různé dilematické situace, kdy neví, jak se rozhodnout. Zde je nutné mít určité záchytné body, které jim pomohou v tom, jak postupovat.

Lidé mají díky morálce utvořené vědomí toho, co je správné a co nesprávné, je to základ, bez kterého by společnost nemohla fungovat, stejně tak i sociální práce, která se zabývá právě vztahem lidí a jejich prostředí čili společností jako takovou.

Tyto obecné poznatky se dají vztáhnout i na téma odpuštění. Někteří sociální pracovníci se mohou ocitnout v roli prostředníka, který zprostředkovává klientům možnost smíření se s lidmi, kteří jim v životě ublížili, či kterým ublížili oni samotní. Mnohdy neví, jak se v situacích, které jsou vždy specifické, a proto se nedají shrnout do obecné roviny, zachovat a jak situaci vyřešit. Proto potřebují pomoc etiky.

Příkladem je sociální pracovník, který řeší smíření svého klienta s jeho umírající matkou. Naprosto nesouhlasí s tím, co mu klient říká, a jeho postoj je mu, stejně jako jeho názory, nesympatický. Musí však zachovat neutrální pohled na situaci, či s klientem dokonce souznít, aby v něm našel pochopení a soucit. To mu pomůže jeho problém vyřešit. Klient je zatvrzelý a trvá na tom, že je problém pouze na straně matky a že by se měla omluvit ona, není svolný ke kompromisu. Sociální pracovník si v tomto případě musí říci, zda je dost silný na to, aby problém vyřešil, poté se rozhodnout, jak se k němu postaví, a nakonec jak řešení zrealizuje, přestože cítí ke klientovi negativní emoce. Pomoc hledá v etice, která by měla být pro pomáhající profese oporou.

V sociální práci je problémem především to, pokud klient v sobě dusí zlobu, od které se nedokáže oprostit. V tuto chvíli mu není pomoci, neboť jeho zlé či špatné jednání vychází právě ze stavu, který ho provází.⁷⁷

To, že má etika úzkou souvislost se sociální prací ukazuje již její definice v knize „Etika pro pomáhající profese“, která říká, že etika se zabývá správným jednáním v lidské společnosti. Ethos totiž původně znamená vztah k člověku a společné místo. Jejím předmětem je morálka, která hodnotí lidské jednání z pohledu dobra a zla, což ukazuje individuálně svědomí každého člověka. Tato věda se zabývá správným způsobem života, vychází z rozumu a snaží se nalézt společné základy chování, případně

77 GOLUB, I., *Odvaha pro všední den*, s. 36.

normy.⁷⁸ Milosrdenství je něco jiného než odpuštění, ale jde o podobný pojem, o kterém se příliš nemluví. Nejde o nic samozřejmého, přestože především pro křesťany jde v naší kultuře o významné téma. Každý z nás toto téma pojímá individuálně, neboť někdo ho může vidět například v hospicové péči, a jiný naopak v eutanázii. Dnes není samozřejmostí ani to, že lidé milosrdenství uznávají jako hodnotu.⁷⁹

Ve všech oblastech sociální práce se vyskytují různá dilemata či etické problémy, jde o komplexní disciplínu.

Je mnoho pracovníků, kteří v morální oblasti selhali, proto potřebují etiku. Dalším důvodem jsou i nové technologie, které přináší i nové problémy. Pracovníci v sociální oblasti se musí rozhodovat a hledat řešení, která se týkají dobrého života a vedou ke spokojenosti lidí.

Někdy nastanou situace, kdy pracovník musí přijmout rozhodnutí, které se mu přičí. Příkladem je situace, kdy chce klientovi pomoci, ale nemůže, neboť žadatel nesplňuje kritéria zařízení.

Dalším problémem jsou etická dilemata, kdy stojí sociální pracovník před dvěma nebo více stejně nevhodnými možnostmi, a všechny se mu morálně přičí.⁸⁰

Mravní hodnocení činů má mezilidský charakter, často se týká vztahů potřeb a zájmů, či zájmů druhých osob. S tímto spolubytím souvisí i otázka spravedlnosti. To je vyjádřeno pravidlem „*Co sám nechceš, nečiň druhému.*“ Tento požadavek vyjadřuje, že lidé by se měli vzájemně respektovat jako rovnocenní partneři a aby každý bral v potaz i potřeby a zájmy druhých.⁸¹

Odpuštění je v našem slovníku velice málo zastoupeným pojmem. Filosofie a etika se snaží o jeho navrácení. Jde totiž o cenný morální princip, signalizuje odstup od selhání a zaujatosti. Nejde o touhu po trestu, ale zároveň ani zlehčováním činu. Odpustit zde znamená pochopit a dosáhnout vnitřní smíru.⁸²

78 JANKOVSKÝ, J., *Etika pro pomáhající profese*, s. 20-21.

79 MACHULA, T., *Význam odpuštění a milosrdenství pro pojetí člověka*. Příspěvek z konference Od člověka k člověku: antropologická východiska služby pořádané Katedrou kulturních a náboženských studií PdF UHK v březnu 2014, in. <https://www.youtube.com/watch?v=FxOki4pSeUE>.

80 MATOUŠEK, O., a kol., *Metody a řízení sociální práce*, s. 21-23.

81 ANZENBACHER, A., *Úvod do etiky*, s. 16.

82 NESVATBA, P., *Máme se stydět?* Psychologie pro praxi 1-2/2014, XLIX, s. 119.

Odpuštění je pro etiku velice důležité, neboť se v tomto oboru mluví spíše o tom, co je dobré a co ne, a zapomíná se na její vztahový aspekt. Když někomu ublížím, musím to dát do pořádku.

V závěru této kapitoly bych ráda podotkla, že schopnost odpuštění je pro sociální práci skutečně nutná. Sociální pracovníci se spolu s dalšími odborníky pohybují v oblasti pomoci druhým, pracují zároveň s emocemi klientů. Zabývají se primárně vztahy klienta a jeho sociálním prostředím, které jsou často nějakým způsobem narušeny. Cílem je smíření s těmi, kteří mohou stát za problémy klientů, například za jejich delikventním chováním (to mohou být špatní rodiče, problematictí kamarádi...)

Teologie je také důležitým oborem, který sociálním pracovníkům poskytuje duchovní pohled na téma odpuštění. Klient se může vztahovat i k někomu, kdo jej přesahuje, a to je právě Bůh, kdo může zprostředkovat odpuštění lidem, kteří ztratili někoho, s kým měli nedořešený vztah, a koho v hloubi srdce stále milují a trápí se. Sociální pracovník jim skrz teologii může otevřít nový pohled na situaci, která je pro ně skličující, neúprosná a bezvýchodná. Teologie jim také může v případě špatného jednání ukázat cestu k dobru a k jejich obrácení.

Filosofie se zabývá otázkou odpuštění též z hlediska vztahů mezi lidmi, například podle R. Spaemanna je odpuštění možné pouze skrz druhé lidi. Sociální práce se zabývá právě mezilidskými vztahy, do čehož spadá řešení různých situací a problémů, neodmyslitelně právě těch, které vyžadují odpuštění.

6.4. Souvislosti sociální práce a odpuštění

Sociální práce se zabývá mezilidskými vztahy, které často bývají velice komplikované. Může docházet ke konfliktním situacím, které klienti stěží zvládají vlastními silami. Proto nastupují na pomoc odborníci z oblasti sociální práce. To je patrné i z její definice, jakožto pomáhající profese.

Konfliktní situace obsahují zákonitě i moment odpuštění. K němu však vede mnohdy velice dlouhá cesta, která není vůbec jednoduchá, a která je pro každého jednotlivce individuální. Proto jsem v mé práci zmínila některé cílové skupiny, kterých se může tato problematika týkat, a které jsou z mého pohledu nejohroženější v rámci konfliktů. U každé z nich se nachází různá specifika odpuštění.

Vybrala jsem si příklad partnerských neshod, neboť právě v těchto vztazích jsou emoce často silné a mohou vést až k domácímu násilí, které je potřeba poté odborně řešit. Tyto cílové skupiny potřebují třetí stranu, která jim nastíní svůj pohled na problém a otevře jim nové možnosti řešení konfliktů a neshod.

Další cílovou skupinou, kterou se v mé práci zabývám, jsou děti, neboť jsou v ohledu odpuštění značně specifickými jedinci a pojmají konfliktní situace zcela jiným způsobem. Nemají zatím tolik zkušeností, a proto odpouštějí snáze, mají v sobě svoji dětskou naivitu a bezelstnost, která se jim v tomto ohledu stává výhodou. Přesto je tyto křivdy mohou poznamenat a mohou si nést následky po celý život, proto jsou konfliktní situace v dětském věku velice nebezpečné. Sociální práce se zaměřuje i na tuto oblast, kdy poskytuje dětem, kterým bylo nějakým způsobem ublíženo různé možnosti terapie a prostřednictvím odpuštění je vede k vnitřní vyrovnanosti, snaží se odstranit pomocí různých technik následky křivdy.

Vzhledem k profesi, kterou vykonávám, jsou pro mne nejdůležitější skupinou senioři, často lidé v terminální fázi života. Jde o lidi, kteří balancují na hraně života a smrti a blíží se jejich závěrečné vyrovnavání vztahů, které byly narušeny, různých nedorozumění, či křivd, které byly pomyslně zapomenuty a nyní se vynořují. V této fázi života potřebují často pomoc odborníků, neboť si sami nedokáží poradit.

Sociální pracovník se stává prostředníkem, který pomáhá klientovi v urovnávání narušených vztahů. Musí brát v potaz specifika cílové skupiny, které se daný problém týká.

7. Závěrečné shrnutí a vlastní argumentace

Na vlastních zkušenostech, ve svém povolání i těch z celého života vidím, jaký význam má pro lidi odpuštění, a jak se dokáže podepsat bezmoc na těch, kteří ho nejsou schopni. Pokud si člověk nese v sobě křivdu, či naopak vlastní vinu dlouhodobě, nemusí si to ani uvědomovat, ale je tím velice negativně ovlivňován.

Například člověk, který nedokáže odpustit někomu, kdo mu dříve ublížil, bude podezírat neustále z věcí, kterých se bojí své blízké, kteří jeho bezpředmětné výčitky nemusí snášet věčně a může je poté kvůli nim ztratit. Takový člověk se bude trápit a vnitřně se ničit do doby, než dospěje k odpuštění tomu, koho miloval, a kdo mu tak moc ublížil. Neznamená to však, že by měl na to naprosto zapomenout, to není v lidských silách. Nikdo z nás to nedokáže, neboť to není reálné.

Každý se musí s tímto faktem proto smířit a naučit se pracovat s vlastními pocity, dokázat svoji psychiku vnitřně vyrovnat a zharmonizovat duši tak, aby mohl dále fungovat v běžném životě a nenechat se křivdou plně pohltnout a nechat ji ovlivňovat své chování. Existuje totiž mnoho lidí, které jsem poznala osobně, či pouze z doslechu, kteří si ničí především své partnerské vztahy, veškeré, které je v životě potkají, neboť jim bylo ublíženo a ztratili důvěru v lásku, která je pro trvalý vztah tak důležitá. Vzpomínají na to, jak jim bylo ublíženo, a nedokáží se od negativních emocí oprostit, jinými slovy jsou pohlceni vášní, která je, jak již bylo zmíněno výše pro mnoho filosofů zlem.

Tito lidé většinou skončí opětovně sami a zklamáni, vinu připisují druhému, přestože je rozchod zaviněn jimi samotnými. Málo kdo má v sobě však tolik síly, aby dokázal plně odpustit a soustředit se pouze na přítomnost či budoucnost, minulost a křivda s ní spojená je příliš bolestná.

Právě ve vztazích je odpouštění na denním pořádku, neboť soužití s druhým člověkem není možné bez viny, ať už má jakékoliv rozměry. Jsou lidé, kteří dokáží odpustit druhému nevěru, přenést se přes to, a druhého dále milovat, jak jsem již zmiňovala v příkladu ženy, která odpustila svému manželovi proto, aby byly děti šťastné. V tomto případě šlo však o falešné odpuštění, které nevedlo k návratu do kvalitního vztahu. Vina nebyla ani zapomenuta, což nejde zcela úplně nikdy, ale ani nedošlo k přenesení se přes ní, a to je velkým utrpením pro obě dvě strany. Nejde o šťastný plnohodnotný život, ale o pouhé přežívání ve stálém strachu a utrpení.

Co je určitě důležité je umět o problémech mluvit, to je největší podmínkou v odpouštění v partnerských vztazích. Kdo křivdu dusí v sobě, a nezmíní se o ní, protože se bojí hádky, ten nikdy nebude šťastný. V hodně párech se vina druhých potlačuje a snaží samovolně zapomenout. To však není možné, a kdo jde raději spát bez usmíření a toho zázračného „odpusť mi“, a „odpouštím ti“, ten se ráno probudí s pocitem, že je pozdě se k tomu vracet a řešit to. V hloubi duše se však problémem stále zaobírá a trpí, až skutečně na malou chvíli falešně „zapomene“. Problém však nezmizí a jednoho dne se vynoří na povrch a propukne v hádku.

Příkladem je manželství našich známých, které vypadalo pro všechny na oko velice spokojené, nekonfliktní, všichni věřili tomu, že spolu vydrží tito dva lidé navěky. To se však bohužel nestalo, a jednoho dne z ničeho nic došlo k rozvodu. Pro všechny to bylo veliké překvapení, i pro jejich dospívající děti, které si také nevšimly žádných neshod, a o to větší bolest po rozvodu rodičů zažívaly. Nebyly na to připravené.

Nakonec vyšlo najevo, že za rozpad vztahu mohl manžel, který měl se vším neustále nějaké problémy, a všechno manželce vyčítal. Každou maličkost zveličil.

Manželka nyní žije s novým partnerem, se kterým má nové dítě a bývalý manžel tím velice trpí, zejména proto, že je silně věřící, a má pocit, že tím zradili Boha a svátost manželství. Nechce si i z tohoto důvodu najít žádnou jinou ženu, proto sám už i zůstane. Uvědomuje si zároveň i to, že svoji ženu ve vztahu utlačoval a „dusil“.

Vina, kterou si v sobě člověk nese a snaží se ji zapomenout, či vytěsnit ze svého života je ubíjející jistě především pro toho, kdo ublížil. Každý člověk má emoce, které se projevují, ať chce, či nechce. To je aspektem, který se týká všech lidí na celém světě, neexistuje nikdo, kdo by nic necítil. Někdo však emoce na určitou chvíli dokáže utlumit, myslí si, že je překoná. Ty se však vždy projeví, ať už dříve, nebo později.

Stejně tak je dobré zmínit i to, že děti nahlíží na vinu naprosto jiným způsobem, jsou upřímní a dokáží stejně upřímně a bezprostředně odpustit lidem, kteří ubližují. Dalo by se říci, že ještě nedospěly tak, aby věděly, o co se ve skutečnosti jedná, a na svět pohlíží s jakousi naivitou, která je zároveň osvobozujícím prvkem. Lidé poté, co dospějí, vidí realitu mnohem ostřeji, poznávají, co je skutečné zlo, kdo jsou ti, kteří jim ubližují.

Příkladem z praxe je snacha od klientky, která byla dlouhodobě „na smrtelné posteli“. Snacha si přála smrt této paní, ta však nepřicházela. Oddělila od své tchyně svého

manžela, jejího syna. Jediné, po čem toužila, bylo, aby zdědila vilu, ve které tchyně dříve žila, než ji přesunula do domova pro seniory. Klientka zde však měla věčné břemeno, proto ji příbuzní nemohli prodat. Mnohdy to s ní vypadalo opravdu zle, snacha se radovala, paní se však vždy znovu uzdravila. Když se její život chýlil ke konci, přišla snacha s úsměvem na tváři oznámit, že babička už opravdu umírá, nedožije se rána, bylo jí to v nemocnici takto řečeno. Odnášela si její černé oblečení do rakve, které zde měla nachystané již roky se slovy, že tam všichni musíme a s radostí v hlase.

Mohlo by se zdát, že se v případě snachy jedná o člověka, který nemá city, nikdy jí nemohlo na tchyni záležet, a nebude svého jednání litovat. Věřím však tomu, že přijde den, kdy si uvědomí své jednání a že i takový člověk v takovémto případě musí zákonitě pocítit dříve nebo později vinu, která ho bude zužovat už po zbytek jeho života.

Když se vcítím do její situace, pak jediné, v čem bych hledala východisko nemožnosti získat odpuštění od někoho, kdo již nežije, by bylo obrácení se k Bohu a k modlitbě, prostřednictvím které bych prosila svoji tchyni o odpuštění. Ostatní cesty by pro mě již byly zavřené, a jiné východisko, nežli teologické by již neexistovalo. Proto je víra

v posmrtný život nadějí pro ty, kteří již nemají koho prosit o odpuštění, přestože mohli být po celý život ateisté.

Odpuštění je důležité pro všechny, i když si ještě váhu slova „odpouštím ti“ neuvědomí. Zažila jsem vlastní zkušeností pocit, kdy jsem jako ještě malé dítě zlobila dědečka a babičku, kteří bydleli s námi. Netušila jsem, co to je doopravdy odpouštět ani co ten pojem skutečně znamená. Pokaždé, než jsem šla spát, jsem nedokázala usnout, aniž bych za nimi došla a ptala se, jestli je všechno v pořádku a jestli mi odpustili mé chování. Omlouvala jsem se, i když jsem nevěděla za co přesně. Jednoduše jsem se bála toho, že když se ráno probudím, nebudou již mezi námi, a já nebudu mít už nikdy možnost je o to poprosit. Byla to jedna z největších věcí, které mě děsily. Věděla jsem, že už nebudou dlouho žít a nechtěla jsem, aby mezi námi zůstalo něco nedořešené. Tento pocit ve mně přetrval dodnes, a věřím, že ho tak mají i ostatní lidé. Proto jsem si také téma odpuštění vybrala, vím, jak je potřebné, a především tam, kde nestačí naše lidské schopnosti, ale tam, kde již vyvstává něco nadpozemského, něco, co nás převyšuje.

Ráda bych shrnula i odpuštění sobě samému, kterému jsem se v jedné z kapitol také věnovala. Podle mého názoru musí existovat, neboť na světě je mnoho lidí, kteří cítí vinu

za své činy, a vyčítají si je. Vyčítají si věci, které udělali, či naopak neudělali, ztrácí mnohdy zdravou sebelásku, která je potřebná pro to, aby lidé dokázali milovat zároveň ostatní. Tento nezdravý pocit viny je sužuje a ničí jim život do doby, než se smíří s činy, které udělali, a tomuto smíření musí předejít ono odpuštění.

Pokud je například člověk, který ze své vlastní vůle začal kouřit, a najednou zjistí, že jeho zdraví je nenávratně pryč, přichází samé trápení a nemoci s tím spojené, například rakovina plic, jistě si své špatné rozhodnutí musí vyčítat a může začít nenávidět sám sebe za svoji lehkomyšlnost. Já osobně bych v takovém případě dávala vinu pouze sama sobě a snažila se najít cestu k tomu si zároveň odpustit, a následně se smířit se vzniklou situací. Často se zlobíme sami na sebe stejně, možná i více než na ostatní. Když odpouštíme tuto zlobu druhým, musíme zákonitě dokázat odpouštět vzniklé situace i sami sobě.

Ve výše uvedených důvodech bych ráda shrnula, proč jsem se zaměřila právě především na teologické hledisko, neboť je dle mého názoru rozhodující i v sociální práci, kde se ho snažím ve svém zaměstnání i praktikovat, stejně jako hledisko etické a psychologické. Tyto tři obory je nutné nahlížet společně, jeden bez druhého postrádají podstatnou část sebe sama.

Teologické hledisko sociální práci dodává nadpozemský rozměr, který v sobě člověk musí mít proto, aby uměl zacházet s druhým v milosrdenství a lásce, aby ho dokázal brát takového, jaký je, přestože může mít spousty pro obyčejné lidi nepřekonatelných chyb, neboť lidská přirozenost je zraněná hříchem a má sklon ke zlu.

Praktikující křesťané mají přikázáno od Ježíše Krista lásku ke všemu živému. Zároveň v sobě mají chovat empatii, která je potřebná pro vcítění se do situace druhého. Mají vzít do úvahy i rodinné zázemí a vlivy, které bližního formovaly. Znalost vlivů, které klienta formovaly, je potřebná pro sociální práci zabývající se lidmi, kteří se ocitli na okraji společnosti a potřebují pomoc, nikoli odsouzení. Toho se jim dostává od těch, kteří nejsou schopni nahlédnout do jejich života hlouběji a dostat se k jádru problému. Proto jim nedokáží odpustit jejich provinění. Chybí jim empatie.

Etika sociální práci přispívá jakýmsi lidským návodem, pravidly, kterými se mají pracovníci řídit ve chvílích, kdy neví, jak se zachovat. Především vyskytne-li se nějaké dilema, které je v tu chvíli pro ně neřešitelné. Kdo se začne o ni více zajímat, jistě si tím zákonitě buduje morální kvalitu své osoby a přispívá svému nitru, což je v profesi sociální práce velice důležité, neboť jde o práci s lidmi a lidé, kteří mají se svým chováním

problémy, mohou velice ublížit ostatním, především pokud se cítí být svými klienty ukřivdění, a nedokážou od jejich viny odhlédnout, oprostít se a odpustit. Oblast, kde pracují lidé s lidmi a tvoří se zde vztahy je velice citlivá, proto je zde etika nezbytná.

Každý z nás ubližuje a každému je zároveň i ubližováno, proto by měl člověk umět pracovat se svoji psychickou stránkou (zde je proto důležitá i oblast psychologie, přestože je v mé práci zmíněna pouze okrajově), a nenechat se ovládnout svými emocemi, uvědomit si, že je potřeba tomu napomáhat.

Příkladem, který se týká rozporu mezi lidmi jiných, přestože podobných vyznání je žena, která přišla za svojí kolegyní, a tvrdila jí, že když se nechala naočkovat proti koronaviru, znamená to, že nedůvěřuje dostatečně Bohu. Nejdříve si kolegyni velice rozhněvala, přestože chápala její důvody pro odmítnutí vakcíny, stejně jako i ostatních lidí, kteří ji odmítají z jiných, racionálních důvodů, ale nakonec pochopila, že má své vlastní náboženství a přesvědčení, které je odlišné od toho jejího, Uvědomila si, že je jistě stále lepší v něco věřit, než tvrdit, že neexistuje naprosto nic. Takoví lidé jsou nešťastní, protože jejich život není duchovně naplněný a mají pocit, že nevede ke smysluplnému konci.

Přesto jde o téma, které není zcela jednoznačné a každý z nás ho pojímá jinak a má proto na něj i jiný pohled. Někdo radikálně tvrdí, že je to, co druhý provedl naprosto neospravedlnitelné a nikdy neodpustí. Tato skupina lidí má potřebu viníky potrestat, někdy to může zajít až za hranici, chtějí, aby zažili ještě větší utrpení, než oni samotní a neznají slitování, jsou poháněni emocemi, konkrétně vztekem, který je zcela ovládl a potlačil lásku k bližním, především k nepřátelům. Tento přístup je možno najít i v Bibli, konkrétně ve Starém zákoně, kde se tvrdí "oko za oko, zub za zub".

Proto jsem ve své práci zmínila i starší pohled na vinu Tomáše Kempenského, který se od současného přístupu trochu liší, neboť církve dnes klade větší důraz na milosrdenství a má větší pochopení pro lidskou slabost a nedokonalost. Současná sekulární společnost klade velký důraz na spotřebu materiálních statků, Rozvoj informačních technologií vede mnohdy k zahlcení lidí informacemi a bere jim čas, který by mohli věnovat modlitbě a zpytování svědomí. Vše se mění, a je to velice zřetelně vidět i v porovnání současných a starozákonních autorů. Stále však platí, že máme nenávidět hřích, ale milovat hříšníka.

V křesťanství je vyzdvihována láska ke všemu živému na celém světě, i k těm, kteří nám ublížili. Jedna má přítelkyně mi prozradila, že pokaždé, když na ni křičí její opilý manžel, uráží ji a má blízko i k fyzickému násilí, přestože se o něj i celou rodinu stará

a nedává mu k tomu naprosto žádný důvod, a proto má blízko k tomu chovat se k němu se stejnou agresivitou. V takové situaci si představí za jeho zády Ježíše Krista, konkrétně to, že by najednou křičela zároveň na něj a hněv ji opustí, mysl jí zalije láska a klid, vyrovnanost. Agresivní manžel je najednou tak malý a vzdálený.

Od té doby vnímám to, co křesťanství přikazuje, vidět v ostatních Boha, a podle toho se k nim i s láskou chovat. Bůh je neviditelný a nemáme jinou možnost, jak mu dát najevo vděčnost za jeho obět', kdy se na kříži vzdal svého života, aby vykoupil svět ze všech jeho hříchů. Odpustil Pilátovi to nejhorší, co mu kdo mohl udělat, a to, že ho odsoudil k smrti, ale ne jen tak k ledajaké, umíral ve velkém utrpení, kdy byl přibit na kříž. Takové odpuštění vyžaduje obrovskou sílu, která je nadpozemská a je velice těžké ji v sobě objevit. Hodně lidí to doopravdy nedokáže, hodně z nich to pouze nechce dokázat.

Pak jsou tu ale i lidé, kteří dokáží odpustit nemožné. Je například spousta rodičů, kteří přišli o své děti cizím zaviněním. Příkladem je syn mých známých. Jednoho dne se oběsil z nešťastné lásky. Zabil se sám, ze své vlastní vůle, z toho důvodu, že se k němu jeho vysněná přítelkyně zachovala špatně a on to neunesl. Rodiče jsou věřící, a snaží se jí odpustit, neboť se nedokáží ubránit pocitu, že je to její vina. Snaží se s nově vzniklou situací žít a nechovat při tom v srdci nenávist a zlobu. Zlobí se na ni, na syna, na sebe. Jsou to lidé, kteří pracují se svými emocemi, ví o nich, uvědomují si, že jsou špatné, a to je tím hlavním, co je v takové situaci důležité. Pochopit a smířit se s tím, přestože někdy je to doopravdy těžké a zdá se to být až nemožné. Je to však přirozené a oporu by měl člověk hledat právě v Bohu, stejně jako oni dva. Víra a naděje jsou to, co jim dodává tu největší sílu.

V domově pro seniory, kde pracuji, vidím mnoho lidí, kteří již nic nemají, všechny věci jsou pryč, jediné, co jejich pokoj obsahuje, jsou základní pomůcky: žínka a ručník na umytí, lžice, když jim přinese personál jídlo, aby je mohl nakrmit, popřípadě různé polohovací polštáře a pití. Člověk si klade při pohledu na tyto bezbranné osoby, pro které je postel celý jejich svět, otázku, co je ještě drží při životě a jak je možné takto existovat? Jsou to právě oni, na pokraji smrti, bez věcí a bez moci cokoliv si udělat sami, i v oblasti těch nejzákladnějších potřeb, kteří jsou nejbližší existencionálním otázkám. Ptají se po smyslu života ale i utrpení a především si ale přehrávají v mysli celý svůj život a vzpomínají, přemýšlí o něm a v těchto chvílích si nejvíce uvědomují, co za svůj život měli udělat jinak, neudělali, či komu ublížili.

Mnohdy je v jejich tvářích vidět utrpení, které se na nich podepsalo a v hlase slyšet smutek, když mluví o svých blízkých, často o křivdách, kterým se jim od nich dostalo, často o tom, co udělali a čeho litují. Jejich věk zvyrazňuje důležitost uspořádání si života, smíření s lidmi, které milují, či které již ztratili, ale pro ně žijí i nadále. Stále je vidí před sebou a při probdělých nocích je prosí o odpuštění.

Někdy již trpí demencí, a přestože by se zdálo, že už nic nevnímají, křičí jména pro ostatní neznámých lidí, kteří jistě jejich život ovlivnili, někdy negativně někdy pozitivně, to už nezjistíme, ale tečou jim potoky slz, jejich hlas zní někdy rozzlobeně, někdy dojatě. Můžeme na nich však vnímat, jak se veškeré prožitky dobrého i zlého zvýrazní, mají najednou větší rozměr, neboť tito lidé se pohybují na hranici mezi životem a smrtí. Sami si mnohdy nedokáží se svými pocity poradit, či neví, jak se ze své situace mají dostat, a nezhroutit se, proto potřebují odbornou pomoc od profesionála, který však není zároveň tím člověkem v bílém plášti, kterého vídají den co den.

V domovech pro seniory slouží jako neoficiální terapeuti a zároveň poradci sociální pracovníci, kteří klienty navštěvují a o věcech, které jsou pro klienty důležité, s nimi hovoří.

Pro duchovní záležitosti jsou zde duchovní rádci, kteří jim mohou poskytnout například svátost smíření či duchovní podporu.

Proto zmiňuji v mé práci i tuto kategorii lidí, neboť jsou to právě oni, kteří již balancují nad hranicí života a smrti a mají tím pádem i blíže k otázkám po životě, který vedli. Zda byl prožitý smysluplně, zda jsou jejich vztahy uspořádané, komu ublížili a kdo ublížil jim, zda se stihli usmířit, či zda mají něco nedořešeného, co by rádi uzavřeli v dobrém, než odejdou na věčnost.

Někdy to již není možné, ale i to má samozřejmě řešení, jak odejít, a nelitovat, že jsou nevyrovnaní se svým životem. V mé práci jsem proto zmínila i smíření se s lidmi, kteří již nejsou mezi námi. Jde o smíření skrz Boha.

Každý člověk zná pocit lítosti, a ví, že je opravdu velice nepříjemný, přivádí člověka do úzkosti, které se nelze vyhnout a provází ho po celou dobu, než se rány zahojí, a hřích upadne do zapomnění. Není to však zapomnění jako takové, v hloubi duše si to člověk nese s sebou i nadále a jeho vina se dříve či později znovu vynoří, pokud není vyřešena z obou stran.

Proto je důležité zmínit alespoň okrajově i vinu, lítost, a křivdu, neboť k tématu odpuštění neodmyslitelně patří tím, že mu předchází, jsou dokonce jakousi jeho podmínkou.

Většina filosofů bere v úvahu i možnost třetí instance, kterou je právě Bůh. Proto jsou filosofie a teologie často propojené, i když mohou mít odlišný názor. Oba vědní obory se o sebe vzájemně zajímají a nejsou si lhostejné.

V závěru mé diplomové práce se pokusím alespoň stručně o shrnutí vztahu mého studijního oboru sociální práce a zvoleného tématu odpuštění v souvislosti

a) s teologií: Teologie osvětluje téma odpuštění pro obor sociální práce z nové perspektivy. Vychází z pravd, které jsou zjevené a kterým věříme nadpřirozenou vírou. Ukazuje sociálním pracovníkům potřebnost milosrdenství k nepřátelům a důležitost dávat lásku i lidem, kteří jim nejsou sympatičtí. Vzor Ježíše Krista, který miluje všechny lidi na světě stejnou měrou a nerozlišuje mezi přáteli a nepřáteli jim ukazuje, že je potřeba brát všechny klienty rovnocenně.

V teologii dále nalézá mnoho lidí duchovní oporu, když to nejvíce potřebují. Sociální pracovníci mohou sami chybovat a dostat se do situace, kdy neví, jak ve svém složitém úkolu pomoci bližním pokračovat. Duchovní rádce jim může pomoci rozhodnout se, jak mají pokračovat dál, či jim může pomoci zbavit se pocitů provinění vůči svým klientům, nebo dokonce vůči sobě samým skrze svátost smíření, v jiných případech je může vyslechnout, a pochopit, čímž jim dodává pocit klidu a osvobození se od negativních pocitů ze svého jednání v dilematických situacích.

Sociální pracovník spolupracuje s pastoračními pracovníky mnohými způsoby, i pokud se jedná o jeho klienty. Příkladem cílové skupiny, na kterou se zaměřuje, jsou lidé v terminální fázi života, kteří mají potřebu urovnat vše, co se událo v jejich pozemském životě dříve, než se ocitnou u Božího soudu. Mají potřebu smíření se s Bohem a vším, co se jim v životě stalo zlého. Duchovní je prostředníkem, který jim na jejich poslední cestě dopomáhá k vyrovnanosti a klidu duše. Spolupracuje však i se sociálními pracovníky, kteří problém klienta mají primárně na starost.

b) s filosofií: Filosofie sociální práci dodává rozměr racionální a sapienciální, a to především v uvažování nad problémy, které nastávají v mezilidských vztazích, kterými

se sociální práce zabývá. Jedním z nich je i řešení konfliktních situací z hlediska viny, a následujícího odpuštění, o které se obor filosofie intenzivně zajímá.

Sociální pracovník se často ocitá v situacích, kdy se musí rozhodovat, a neví, jestli je jeho rozhodnutí správné. Odpověď na otázky, jak má jednat, hledá právě ve filosofii.

V sociální práci se často objevují situace, kdy musí být přítomno odpuštění, neboť se jedná o obor, který se zabývá lidskou společností, což se neobejde bez hříchu, neboť nikdo není naprosto dokonalým jedincem a každý chybí, což vede k problémům, které mohou vyústit do situace, kdy je potřeba vyhledat odborníka.

Tímto profesionálem je právě sociální pracovník, který se stává prostředníkem odpuštění mezi lidmi, kteří se již sami nedokáží domluvit, či pochopit. Je jejich radcem a zároveň terapeutem, k čemuž však potřebuje často sám nacházet oporu v jiných oborech, se kterými spolupracuje. Jedním z nich je právě filosofie.

c) s psychologií: Psycholog pomáhá klientovi pracovat s potlačenými negativními emocemi, které ovlivňují jeho stávající jednání. Především pokud jde o dávné křivdy, a klient nedokázal odpustit, což vedlo k sociálním problémům; je potřeba pomoc ze strany odborníka. Sociálním pracovníkům pomáhá psycholog pochopit, proč klienti jednají špatně, a na základě toho jim teprve může být poskytnuta pomoc. Pochopení mechanismu vzniku problému může sociálnímu pracovníkovi pomoci při hledání východiska.

Sociálnímu pracovníkovi může psycholog pomáhat pracovat s negativními emocemi, které pracovník chová ke klientům, kteří mu nejsou sympatičtí, či ze kterých má dokonce strach. Psycholog sociálnímu pracovníkovi pomáhá zároveň pochopit a tak odpouštět i činy, které byly spáchány ze strany klienta, a které sociálnímu pracovníkovi ublížili. Zároveň může oběma stranám pomáhat v budování či znovunalezení ztracené důvěry.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ABELN, R., KNER, A., *Odpuštění*, Karmelitánské nakladatelství kostelní vydří 1996, ISBN.: 80-7192-133-5.

ANZENBACHER, A., *Úvod do etiky*, Academia, ISBN.: 80-200-0917-5.

AUGUSTIN, J., *Křivda odpuštění smíření*, Karmelitánské nakladatelství s.r.o. Kostelní Vydří 2000, ISBN.: 80-7192-406-7.

AUGUSTINUS, A., *Vyznání*, Praha: Kalich 1992, ISBN.: 8017-480-3.;Q

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5

Katechismus katolické církve, Praha: Zvon 1995, ISBN.:80-7113-132-6.

GILBERT, G., *Odpuštění*, Praha: Portál, 2020, ISBN: 978-8-262-1584-4.

GOLUB, I., *Odvaha pro všední den*, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 2000, ISBN.: 80-7192-252-8.

Grün, A., *Než se setkáme v nebi*, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 2005, ISBN.: 80-7192-668-X

HUGHES M., P., WARMKE B., *Stanford Encyclopedia of Philosophy, Forgiveness*, 2017, dostupné na: <https://plato.stanford.edu/entries/forgiveness/#SelfForg>.

CHLUMSKÝ, J., *Augustinus, ep. Hipponen. et doctor Eccl* dostupné na: <http://catholica.cz/?id=3808>.

JANKOVSKÝ, J., *Etika pro pomáhající profese*.

JASPERS, K., *Otázka viny*, Příspěvek k německé otázce, Praha: Academia, 2019, ISBN: 978-80-200-2988-1.

KEMPENSKÝ, T., *Následování Krista*, Česká katolická charita, Praha: 1968.

MACHULA, T., *Význam odpuštění a milosrdenství pro pojetí člověka*. Příspěvek z konference Od člověka k člověku: antropologická východiska služby pořádané Katedrou kulturních a náboženských studií PdF UHK v březnu 2014, dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=FxOki4pSeUE>.

MATOUŠEK., O., a kol., *Metody a řízení sociální práce*, Praha: Portál 2003, ISBN.: 80-7178-548-2

Moudrost svatého Augustina, Uspořádal a úvod napsal David Winter, Karmelitánské nakladatelství kostelní Vydří 1998, ISBN.: 80-7192-321-4.

NESVATBA, P., *Máme se stydět?* Psychologie pro praxi 1-2/2014, XLIX.

OPATRŇY D., HOŠŤÁLKOVÁ M., *Caritas et Veritas, Odpuštění na nemocničním lůžku*, dostupné na: <<http://www.caritasetveritas.cz/index.php?action=openfile&pkey=142>>.

Římský misál,IV. *Eucharistická modlitba*, in. Katechismus katolické církve, Praha: Zvon 1995, ISBN.:80-7113-132-6.

SOKOL, J., *Člověk jako osoba*, Universita Karlova-institut základů vzdělanosti, Praha: 2000.

Sociální revue, Společnost, sociální politika a soužití, 2005, Projekt: *K naplnění předpokladů pro výkon činnosti v sociálních službách* Registrační číslo projektu: CZ.1.04/3.1.03/22.00130, dostupné na: <http://socialnirevue.cz/item/definice-socialni-prace>.

SPAEMANN, Robert. *Personen: Versuche über den Unterschied zwischen ‚etwas‘ und ‚jemand‘*. Dritte Auflage. Stuttgart: Klett-Cotta, 2006. ISBN 978-3-608-91813-7.

SPAEMANN, R., *Štěstí a vůle k dobru*, Praha: Oikoymenh, ISBN: 80-86005-01-0.

TIPPING, C., C., *Radikální odpuštění*, Praha: 2006, ISBN.: 83-87025-51-8.

WEBER, H., *Všeobecná morální teologie*, ISBN 80-7021-292-6

ABSTRAKT

HEJNÁ, M. Odpuštění, přehlížené etické téma? České Budějovice 2021, Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce Vojtěch Šimek.

Klíčová slova: Odpuštění, sociální práce, filosofie, teologie, psychologie.

Abstrakt: Diplomová práce se zabývá podstatnými souvislostmi mezi etikou a sociální prací s ohledem na téma odpuštění. Jsou zde vysvětleny i související pojmy jako je vina, pokání, spása a smíření. Téma je pojednáno z hlediska filosofie, teologie a psychologie. Filosofické hledisko zahrnuje specifické pohledy na odpuštění u vybraných autorů. Teologické hledisko vychází z křesťanského pojetí. Dále jsou popsány různé modely odpuštění z hlediska psychologie a cesty k tomu, jak odpustit.

Zmíněny jsou obecné rysy sociální práce a některé cílové skupiny, na které je sociální práce zaměřena s důrazem na význam odpuštění pro osoby v terminální fázi života. Je využito vlastních poznatků z práce v domově pro seniory.

ABSTRACT

Forgiveness, an overlooked ethical issue?

Key words: social work, philosophy, theology, psychology.

Abstract: The thesis deals with major relationships between ethics and social work with regard to the topic of forgiveness. Related terms as conscience, penitence, salvation and reconciliation are explained. The topic is discussed from philosophy, theology and psychology aspect. Philosophical concept includes specific views to forgiveness by some authors. Theological point of view is based on Christian concept. Different models of forgiveness from viewpoint of psychology and ways how to forgive are described.

General attributes of social work and some target groups which social work is focused. The importance for persons in terminal stadium of life is mentioned. Own knowledges from work in retirement home are used.